

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

АЛЕКСЄЄВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о.завідувача кафедри політології

та державного управління

д.політ.н., професор

_____ Чальцева О.М.

«_____» грудня 2024 р

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ У
КОНЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

Примуш М.В, професор кафедри

політології та державного управління

д. політ.н., професор

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Алексєєв О.О. Трансформація місцевого самоврядування в Україні у контексті зарубіжного досвіду

У цьому дослідженні комплексно розглядається процес трансформації системи місцевого самоврядування в Україні з акцентом на вивчення зарубіжного досвіду децентралізації. Проаналізовано сучасні наукові підходи до вивчення місцевого самоврядування, включаючи системний, інституційний, порівняльний та функціонально-структурний підходи. Також досліджено правові етапи формування та впровадження політик децентралізації на місцевому рівні.

Особлива увага приділена політико-правовим аспектам розвитку місцевого самоврядування, зокрема розгляду рекомендацій іноземних та українських фахівців, що спрямовані на підвищення ефективності місцевого управління. Досліджено особливості сучасних систем місцевого самоврядування в Україні, Польщі та Швеції визначено спільні та відмінні риси їх реформування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація, реформи, зарубіжний досвід, інституційний підхід, політико-правове регулювання.

Бібліографія: 53.

Alekseev O.O. Transformation of Local Self-Government in Ukraine in the Context of Foreign Experience

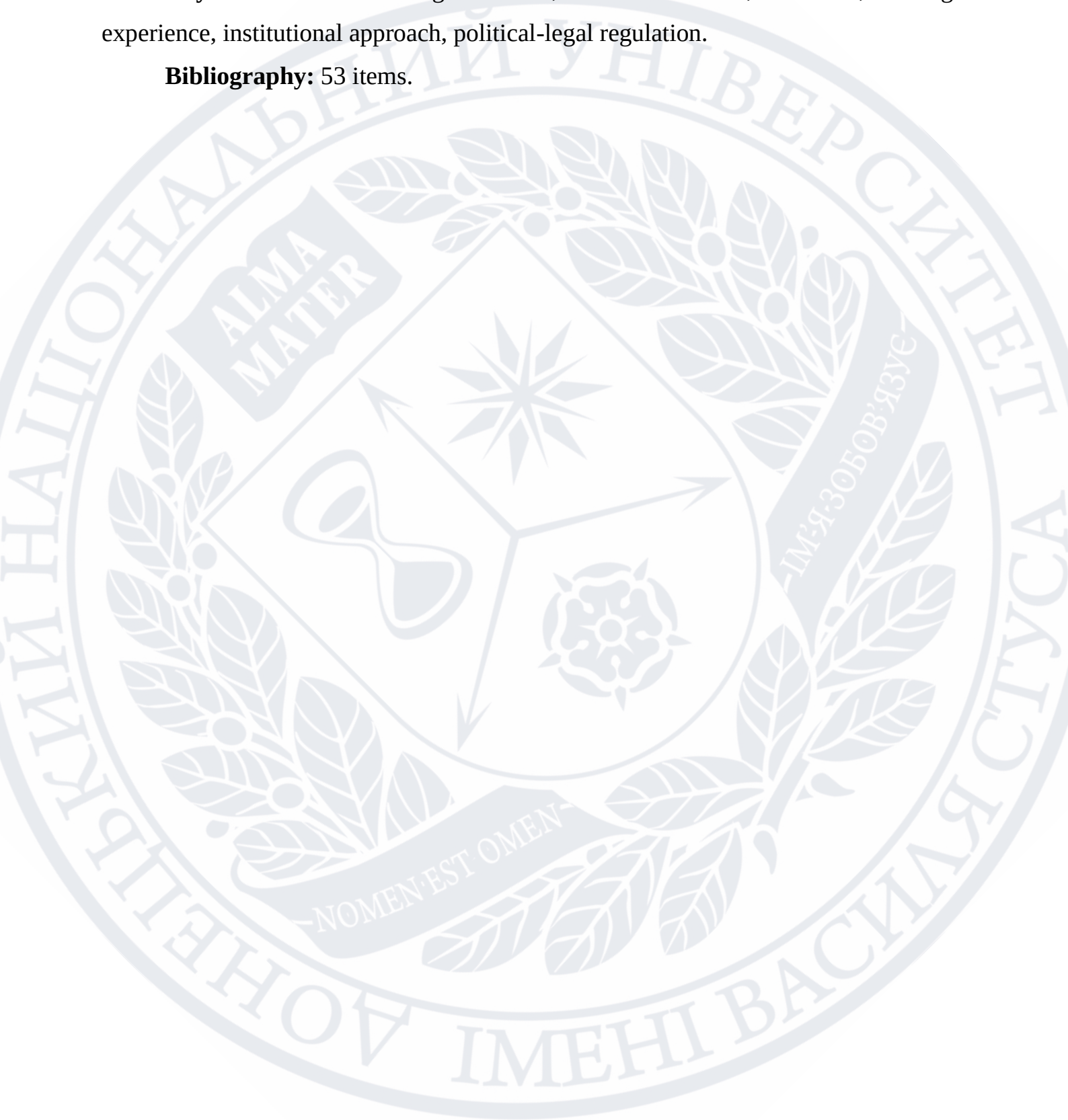
This study comprehensively examines the transformation process of the local self-government system in Ukraine, with an emphasis on the exploration of foreign decentralization experiences. It analyzes modern scientific approaches to studying local self-government, including the systemic, institutional, comparative, and functional-structural approaches. The study also investigates the legal stages of forming and implementing decentralization policies at the local level.

Particular attention is given to the political and legal aspects of local self-government development, specifically regarding the recommendations of foreign and Ukrainian experts aimed at improving the efficiency of local governance. The study

explores the characteristics of modern local self-government systems in Ukraine and Poland, identifying both the commonalities and distinctions in their reform processes.

Keywords: local self-government, decentralization, reforms, foreign experience, institutional approach, political-legal regulation.

Bibliography: 53 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПОЛІТИЧНОГО ІНСТИТУТУ.....	10
1.1 Генеза предмета дослідження та поняття місцевого самоврядування.....	10
1.2 Загальні моделі та теоретико – методологічні підходи дослідження місцевого самоврядування.....	17
РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИКО ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	28
2.1 Міжнародні стандарти регулювання інституту місцевого самоврядування.....	28
2.2 Правові аспекти функціонування інституту місцевого самоврядування в Україні.....	35
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....	46
3.1 Запозичення зарубіжного досвіду реформування місцевого самоврядування в Україні у конексті зарубіжного досвіду.....	46
3.2 Вектори розвитку місцевого самоврядування в Україні.....	56
ВИСНОВКИ.....	61
ДЖЕРЕЛА ТА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	64

ВСТУП

Реформи, що впроваджуються в Україні протягом останніх десятиліть, спрямовані на перетворення національної системи на таку, що відповідає вимогам інноваційного розвитку. Така система характеризується високою організацією та ефективністю суспільного виробництва. У контексті інноваційної економіки результати діяльності підприємств прямо залежать від рівня застосування нових технологій, оптимізації процесів і реалізації інноваційного потенціалу.

Формування цього явища як інституційного елемента стало можливим завдяки появі концепції поділу влади, розробленої європейськими мислителями Дж. Локком і Ш. Монтеск'є. Вони запропонували ідею розподілу владних функцій між трьома незалежними складовими: законотворчою, адміністративною та судовою.

Інститут місцевого самоврядування є важливою складовою демократизації суспільства. Саме він забезпечує реалізацію рішень органів влади на місцевому рівні, виконуючи важливу роль у підтриманні правопорядку й функціонуванні державних інституцій. Демократичний розвиток потребує активної участі громадян, яка виявляється через принцип місцевого самоврядування, що є основою демократії.

В Україні ситуація має свої особливості. Через відсутність історично сформованих традицій самостійного управління на місцях, механізми місцевого самоврядування здебільшого створюються і регулюються центральними органами влади. У цьому контексті місцеві громади відіграють роль структурного рівня державної системи управління, а не повноцінного самостійного інституту влади. Цьому сприяють дві основні причини.

Перша полягає у впливі радянської моделі централізованого управління, де всі рівні влади перебували під контролем єдиної системи. У цій моделі велика кількість представників місцевої влади формувалася за рахунок партійної номенклатури, призначених посадовців і керівників підприємств. Водночас місцеві органи влади були змушені виконувати численні завдання, для яких не завжди вистачало ресурсів, наприклад, забезпечення наповнення бюджету.

Друга причина полягає у збереженні елементів цієї централізованої системи навіть після здобуття незалежності. Сьогодні місцеві органи управління в Україні продовжують відповідати за значний обсяг соціально-економічних питань, таких як утримання інфраструктури, забезпечення виплат працівникам бюджетної сфери та інші обов'язки, що часто виконуються за умов обмежених фінансових можливостей.

Упродовж останніх десятиліть питання розвитку місцевого управління в Україні набули вагомого теоретичного та практичного висвітлення. Однак більшість досліджень у цій сфері зосереджена на роботах науковців, що спеціалізуються на юридичних та економічних аспектах. Серед них варто відзначити праці таких авторів, як Г. Атаманчук, Р. Бабун, М. Баймуратов, О. Батанов, В. Бесчастний, В. Бороденюк та В. Гнилорибов.

У європейських країнах подібні функції зазвичай забезпечуються через чіткий розподіл обов'язків між державою та місцевими органами, де відповідальність за реалізацію цих завдань лежить на центральному бюджеті та здійснюється під державним контролем. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективність і стабільність системи управління.

Положення Європейської хартії місцевого самоврядування базуються на історичному досвіді європейських країн, який формувався упродовж багатьох століть. Вони враховують специфіку організації місцевої влади та спрямовані на створення ефективних механізмів управління, що забезпечують взаємодію громади, влади та територіальних утворень.

Зарубіжний досвід у цій сфері, зокрема в таких країнах, як Польща та Швеція, є важливим орієнтиром для реформування місцевого самоврядування в Україні. Польща має схожу історичну базу, а її успішний досвід реформ децентралізації свідчить про потенційні переваги ефективного управління ресурсами на рівні громад. Швеція, зі свого боку, представляє один із найбільш успішних прикладів функціонування демократичних принципів самоврядування, що дозволяє забезпечити високий рівень добробуту громадян завдяки взаємодії між місцевими органами влади та громадськістю. Вивчення

цих підходів і можливостей адаптації їх до українського контексту є ключовим аспектом даного дослідження.

Актуальність теми - Сучасний етап розвитку України характеризується необхідністю вдосконалення системи місцевого самоврядування як ключового елемента демократичного управління. В умовах децентралізації та інтеграції до європейського простору виникає потреба врахування передового зарубіжного досвіду, який забезпечує ефективне управління територіями, залучення громад до прийняття рішень та стимулювання місцевого економічного розвитку.

Зарубіжні країни, зокрема Польща та Швеція, демонструють успішні приклади реформування місцевого самоврядування, які можуть стати орієнтиром для України. Однак адаптація цих практик потребує врахування національних особливостей, що додає дослідженню практичної значущості.

Водночас, трансформація місцевого самоврядування є важливим інструментом для зміцнення демократії, підвищення прозорості державного управління та забезпечення сталого розвитку регіонів. Це визначає актуальність дослідження як у науковому, так і у прикладному аспектах.

Стан наукової розробки - Проблематика трансформації місцевого самоврядування активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Особливу увагу приділено питанням децентралізації, правового регулювання та запозичення зарубіжного досвіду. У працях висвітлюються моделі управління, механізми адаптації реформ та їх вплив на розвиток територіальних громад. Водночас комплексний аналіз цієї теми в контексті сучасних українських реалій залишається недостатньо дослідженим.

Методи дослідження - аналіз, синтез, порівняльний метод, системний підхід, історичний метод, юридичний аналіз, соціологічний метод, метод прогнозування.

Об'єкт дослідження – система місцевого самоврядування в Україні

Предмет дослідження – процеси трансформації місцевого самоврядування в Україні під впливом зарубіжного досвіду з урахуванням прикладу децентралізації.

Мета – виявити особливості трансформації місцевого самоврядування в Україні, досліджуючи зарубіжний досвід, та визначення можливості його адаптації для покращення ефективності місцевого самоуправління в Україні.

Наукова гіпотеза дослідження - Адаптація зарубіжного досвіду реформування місцевого самоврядування, як у випадках Польщі та Швеції, буде ефективною в Україні лише за умови створення власної стратегії децентралізації, що враховує національні політико-правові та соціально-економічні особливості.

Завдання дослідження :

- Виявити історичні етапи становлення місцевого самоврядування як політичного інституту та визначити його ключові принципи
- Дослідити основні моделі та підходи до вивчення місцевого самоврядування
- Провести аналіз міжнародних стандартів та нормативно-правових актів у сфері місцевого самоврядування
- Дослідити правову базу України у сфері місцевого самоврядування, визначивши її основні елементи та особливості.
- Проаналізувати зарубіжний досвід (зокрема, Польщі та Швеції) реформування місцевого самоврядування, визначивши можливості його адаптації в Україні.
- Обґрунтувати основні вектори розвитку місцевого самоврядування в Україні з урахуванням досвіду європейських країн та сформулювати рекомендації щодо їх реалізації.

Наукова новизна дослідження - полягає у комплексному аналізі трансформації місцевого самоврядування в Україні через призму зарубіжного досвіду, що враховує сучасні виклики реформування, децентралізації та міжнародної інтеграції. У роботі проведено порівняльний аналіз ключових аспектів реформ у різних країнах, що дозволяє виявити ефективні моделі управління та визначити шляхи їх адаптації до українських реалій.

Особлива увага приділяється специфічним рисам децентралізаційного процесу в Україні, який формується під впливом як міжнародних зобов'язань, так і внутрішніх соціально-економічних умов. Визначено можливості інтеграції

зарубіжного досвіду для зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади.

Уточнено механізми адаптації міжнародних стандартів, зокрема Європейської хартії місцевого самоврядування, до українського законодавчого поля, з акцентом на практичну реалізацію принципів субсидіарності. Також запропоновано рекомендації щодо впровадження інноваційних підходів до розвитку місцевого самоврядування, орієнтованих на підвищення ефективності управління та стійкого розвитку громад.

Результати дослідження збагачують науковий дискурс новими підходами до реформування місцевого самоврядування в Україні та сприяють формуванню сучасної моделі управління, здатної відповідати вимогам глобалізації та регіонального розвитку.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Основний текст магістерської роботи становить 61 сторінка, повний обсяг роботи – 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПОЛІТИЧНОГО ІНСТИТУТУ

1.1 Генеза предмета дослідження та поняття місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування є однією з найважливіших складових демократичного суспільства. Воно забезпечує механізм, через який громадяни можуть брати активну участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього повсякденного життя і добробуту. Витоки місцевого самоврядування сягають глибокої давнини, коли громади почали усвідомлювати необхідність організації власного життя і захисту своїх інтересів на локальному рівні. Це привело до появи різних форм місцевого управління, які з часом розвивалися і трансформувалися, враховуючи історичні, соціальні та політичні зміни.

Над дослідженням проблеми місцевого самоврядування працюють багато видатних вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких А. Токвіль, Рудольф фон Гнейст, Й. Альтузіус, Д. Бонгофер, О. Батанов, І. Грицак, М. Примуш, А. Лелеченко, О. Васильєва, П. Тарасенко, В. Куйбіда та А. Ткачук. Їхні праці сприяють прогресу суспільства, розвитку його інститутів та покращенню добробуту громадян.

Важливу роль у розвитку місцевого самоврядування відіграють також дослідження політичних, філософських і психологічних наук, які пов'язують становлення та еволюцію самоврядних інститутів з процесами нарощення економічної та політичної потужності міст, особливо у Західній Європі в 11-13 століттях. Саме в цей період розвивалися ринкові відносини, що сприяли концентрації економічних потоків на територіях окремих держав, і, як наслідок, місцеві громади почали здобувати більше автономії у розпорядженні своїми ресурсами, без втручання з боку центральної влади. [1. с. 28]

Однією з основ у розвитку місцевого самоврядування стало впровадження Магдебурзького права, яке з'явилося в 1188 році на основі Хартії вольностей. Це право визначало вихід міст із-під прямого управління місцевої

адміністрації, надаючи їм статус самоврядних органів із правом вибору адміністрацій та судових органів. Цей правовий механізм став основою для розвитку сучасних моделей місцевого самоврядування в Європі.[2. с. 312]

З теоретичної точки зору європейська традиція місцевого самоврядування розглядається через призму історії та права, зокрема в працях юристів Німеччини, таких як Р. Гнейст і Л. Штейн. Вони визначали самоврядність територій як поєднання принципів децентралізації та залучення громадян до управлінських процесів, що дозволяє забезпечити більш ефективне та демократичне функціонування місцевих органів влади. На прикладі Прусії цей підхід втілювався через створення місцевих органів влади з представників громад, наділених управлінськими функціями. Така система стала основою для сучасних моделей місцевого самоврядування, де влада на території здійснюється під наглядом держави, виконуючи при цьому захисні та адміністративні функції.[2. с. 313] Але тут є недолік, що в певному плані відбувалась анархія, тому що найвищий статус керівника мали усі люди місцевої громади. Ще одним недоліком, стало те що, не дивлячись на юридичний статус рішень місцевої влади, посил був такий, як – рекомендація. [2. с. 312]

Вирішенням цього недоліка слугувала інша концепція німецького юриста – О. Гірке, засновник договірного місцевого самоврядування. Яке поклало в собі так звану громадську свободу і такі два аспекти, як – юридичні норми які захищають громадське управління від будь якого центрального втручання у органи місцевого самоврядування; та самостійність жителів самостійно визначати формат стосунків з державною владою. Тобто це певна автономія, місцевого самоврядування. Але мінус в цьому підході, стало те, що відбувалось певне розподілення території та сепаратистські настрої, які грозили цілісності держави. [8. с. 520]

Дивлячись та порівнюючи думки цих дослідників місцевого самоврядування, і дивлячись на ці дві теорії можна зробити висновок, що перша теорія гарантує збереження цілісності держави та вважає, що потрібно просто узаконити з місцевим самоврядуванням про те, що це буде влада в середині великої влади. Тобто це були органи, які виконували доручені функції

органів державної влади. І постає наступне питання як відокремити владу та місцеве самоврядування. Це – федеральна теорія народного суверенітету, формування принципу субсидиарності, коли органи місцевого самоврядування самі вирішують свої питання, де головним було самоврядування, основоположниками були Альтузіус, Ельзар, Дітрих. [7. с. 472]

На створення місцевого самоврядування, як політичного інституту, входять такі чинники як: правовий, політичний та історичний. Але розвиток місцевого самоврядування не є однорідним як політико – правовий інститут та має різні тлумачення. Тому можна виділити деякі з них :

- А. Токвіл: вважав місцеве самоврядування ключовим елементом демократичного суспільства. Він визначав його як право громадян самостійно вирішувати місцеві питання, що дозволяє розвивати громадянську активність і відповідальність. На його думку, місцеве самоврядування є "школою демократії", де громадяни вчаться управляти державою, починаючи з локального рівня.[6. с. 504]

- Й. Альтузіус : розглядав місцеве самоврядування як невід'ємну частину політичної системи, що дозволяє громадам самостійно управляти своїми справами, підтримуючи баланс між локальними і центральними органами влади. Він визначав його як систему, в якій громади мають право на самоврядування в межах визначених законом повноважень.[7. с. 471]

- Конституція України трактує місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Це питання регулюється кількома статтями Конституції України:

Стаття 7: "В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування." [5. с. 141]

Стаття 140: Місцеве самоврядування є правом територіальної громади жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.[5. с. 141]

- Ю. Шемшученко : вітчизняний науковець, визначав місцеве самоврядування як форму організації влади на місцях, що дозволяє громадянам

брати участь у вирішенні місцевих справ через органи, обрані місцевими громадами. Він підкреслював, що місцеве самоврядування є важливим інструментом реалізації прав громадян на самоврядування, сприяючи децентралізації влади та розвитку демократії на локальному рівні.[3. с. 324]

Видатний український науковець у галузі права, працював над проблемами правового забезпечення місцевого самоврядування та розвитку правової системи в Україні. Він досліджував питання децентралізації влади, правові механізми забезпечення прав громад на місцеве самоврядування, а також взаємодію органів місцевого самоврядування з центральною владою.

- А. Пахарев : визначає як форму публічної влади, що реалізується безпосередньо громадами або через виборні органи місцевого самоврядування. Він підкреслює, що місцеве самоврядування є важливою частиною демократичного устрою, оскільки воно дозволяє громадянам впливати на рішення, що стосуються їхнього безпосереднього середовища.[4. с. 300]

Український науковець, працював над дослідженням теоретичних основ місцевого самоврядування, зокрема розглядав його як форму публічної влади, що реалізується громадами або через виборні органи місцевого самоврядування. Він акцентував увагу на важливості місцевого самоврядування в контексті демократичного устрою, підкреслюючи його роль у забезпеченні участі громадян у прийнятті рішень, що впливають на їхнє середовище проживання.

Систематизуючи вітчизняний досвід слід згадати думки Бестчастного В., який розмежовував 2 фундаментальних виміри своїх досліджень з проблем місцевого самоврядування, це:

- Вимір Інституційний(I)
- Вимір Хронологічний(II)

I – в цьому вимірі вважається що місцеве самоврядування, є старішим чим держава, і має свої початки ще тоді, коли місцеві жителі і зацікавлені особи ,проживаючи на території об'єднувались і захищали її, готували їжу, будували своє житло, розподіляли обов'язки та привілеї. [6. с. 500]

II – в цьому вимірі говориться про те, що місцеве самоврядування з'являється з появою держави і розвивається на її території. [6. с. 504]

Розглядаючи питання створення інститутів місцевого самоврядування, можна дійти висновку, що ці традиції справді мають особливе значення в юридичних дослідженнях. Тут інститути місцевого самоврядування нерозривно пов'язані з розробкою правових норм, що регламентують їх діяльність та визначають правовий статус. Формування місцевого самоврядування завжди було предметом пильного вивчення, оскільки воно лежить в основі побудови ефективної та децентралізованої системи управління. Регламентація функцій і повноважень цих інститутів через правові норми забезпечує їх легітимність і стабільність, а також захищає права громадян на участь у прийнятті рішень, що стосуються місцевих громад.

Ці дослідження з точки зору політологів та політології, вони не можуть дати відповіді на цілу низку головних запитань, серед яких є й найголовніше, який має бути формат здійснення вільної влади на місцях в Україні, гарантованим правом Конституцією України, тим людям які проживають на тих чи інших територіях цієї держави. Тому з огляду на вищесказане українська дослідниця Камінська Н визначає місцеве самоврядування за двома категоріями. 1 Категорія – Політико-Правова [9. с. 278] ; Це природне право громадян здійснювати владу власними справами, які можуть відрізнитись від державної влади . 2 Категорія – Правова-Позиція [9. с. 278] ; Громади мають суб'єктні права, при яких незаконне втручання держави в справа громади є незаконними. Але корінь вказаної проблеми полягає у включенні «субсидіарності, децентралізації, самоврядності та де-концентрації» не тільки до органів державної влади між місцевим самоврядуванням ,а й між громадянами та органами місцевого самоврядування. У Європейській практиці місцеве самоврядування функціонує добре, тому що там громади, мають реальну здатність вирішувати проблеми на місцях, навіть через той фактор ,що набагато менше територія, а державна влада натомість має визнавати це управління і наділяти їх всім необхідним для конструктивного управління владою на місцях, та вільно накопичувати і розподіляти бюджети місцевого самоврядування. [9. с. 278]

Натомість в Україні ситуація інша: науковці, громадські діячі, політики тільки починають вирішувати питання про те яке місце в Конституції та Законі України про «Місцеве самоврядування в Україні» ,яке воно має посідати місце. Через те існує думка ,що місцеве самоврядування повинно існувати ,управлятись та створюватись державою ,а не місцевою владою, а люди регіонів та на місцях вважають по іншому, тому поки що консенсусу знайдено – не було.

Державна влада та місцеве самоврядування є двома складовими частинами публічної влади, які функціонують як окремі, але взаємозалежні явища в межах загальної системи суспільної влади. Цю систему слід розглядати не лише як частину державного механізму, а як більш широку структуру публічної влади в суспільстві. Як підкреслюють дослідники М. Баймуратов та В. Григор'єв, хоча самоврядні та державні елементи в управлінні на локальному рівні часто взаємодіють та доповнюють одне одного в рамках єдиного інструментально-нормативного комплексу, обидві ці підсистеми публічної влади залишаються самостійними і рівноправними.[10. с. 274]

Отже ,місцеве самоврядування представляє собою форму реалізації публічної влади на рівні територіальної громади, де населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці самостійно або через обрані органи (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи) здійснює управління місцевими справами. Це підтверджується нормами, закріпленими в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні", де визначено, що органи місцевого самоврядування діють незалежно, підзвітні та підконтрольні перед своєю громадою. Конституція України також підтверджує цю автономію, зазначаючи, що народ здійснює владу безпосередньо через органи місцевого самоврядування, що є самостійною формою народовладдя. [11. с. 432]

Таким чином, створення інститутів місцевого самоврядування дає змогу та права громадам на місцях вирішувати місцеві питання, нормативно закріпленими правами.

Для підвищення ефективності місцевого самоврядування необхідні подальші дослідження та реформи, що є основоположними для становлення демократії.

1.2 Загальні моделі та теоретико – методологічні підходи дослідження місцевого самоврядування

Різноманітна гамма визначень місцевого самоврядування і різні національні практики застосування децентралізації, субсидіарності та де-концентрації призвели до виникнення моделей місцевого самоврядування, які притаманні певній нації. Тому дивлячись на це, можна позбутись суб'єктивності і місцеве самоврядування дослідити спираючись на певні тенденції самоврядних органах тої чи іншій території. Такий підхід полягає в тому ,що державі не потрібно спиратись на досвід інших країн, він дозволяє за допомогою моделей проаналізувати досвід з позиції його реалізації ,ефективності ,розвитку та реформування.

Західні дослідники дивляться на місцеве самоврядування через призму дуалізму,з одного боку місцеве самоврядування повинно забезпечити управління на місцях, а з іншого працювати на загально суспільний інтерес, перенесення вертикальних та горизонтальних ієрархій на місцеві рівні. Тобто воно виступає на структурному рівні гвинтиком політичної системи. Але не слід забувати, що , місцеве самоврядування весь час знаходиться під впливом різних факторів ,таких як ,соціальних, політичних соціально – політичних , економічних та інших ,які дуже сильно змінюють його в певній залежності від різних обставин, тому неможливо однозначно створити універсальну модель ,яка б досліджувала призначення місцевого самоврядування як суспільного інституту ,так і державно – правового.[6. с. 504]

Аналізуючи, можна сказати ,що Р. Гнейст бачив місцеве самоврядування як важливу частину політичної структури держави, де самоврядні органи виконують як державні функції, так і функції, що відображають інтереси місцевих громад. Гнейст підкреслював політичну природу місцевого самоврядування і його роль у забезпеченні громадського порядку.

А. Токвіль вивчав американське місцеве самоврядування і вважав його зразком демократії, що поєднує громадянську участь і децентралізовану адміністрацію. Токвіль бачив у місцевому самоврядуванні функціональний

дуалізм, де воно одночасно слугує інструментом громадянської освіти і ефективного управління. [49. с. 33]

Л. Дюгі розглядав місцеве самоврядування як адміністративний інститут, що виконує державні завдання на місцевому рівні, але водночас має автономію для задоволення місцевих потреб. Дюгі вважав, що місцеві органи повинні мати певну незалежність, але не виходити за межі державного контролю. [48. с. 40]

Величезна кількість визначення місцевого самоврядування, утворило певні моделі , аналізуючи які, можна побачити результати її застосування на прикладі країн, зауважити переваги або недоліки . Такий спосіб запозичення може бути дуже ефективним для деяких країн, котрі тільки намагаються вийти з політичного, культурного та соціального простору пост комуністичних країн. [14. с. 256]

Дослідники Ворона П. та Панченко Т. зазначають, що децентралізація охоплює як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, що виникають у процесі перерозподілу функцій між центральною владою та місцевим самоврядуванням. Децентралізація полягає у передачі частини владних повноважень на місцевий рівень для підвищення ефективності управління. Одним із ключових аспектів цього процесу є створення та функціонування державних місцевих адміністрацій, які виступають інструментом реалізації державної політики на місцевому рівні.[15. с. 384]

Саме так, місцеве самоврядування, на думку цих авторів, можна розглядати як форму деконцентрації, оскільки тут мова йде не про повну автономію, а про передачу лише адміністративних функцій центральної влади на регіональний рівень без суттєвої втрати централізованого контролю. Це дає змогу ефективніше реагувати на місцеві потреби, водночас забезпечуючи координацію з загальнодержавною політикою.[15. с. 383]

Тому, децентралізація у трактуванні Ворони П. та Панченка Т. не є лише технічним процесом перерозподілу повноважень, а охоплює також суб'єктивні аспекти, такі як готовність і спроможність місцевих органів самоврядування брати на себе відповідальність за вирішення місцевих питань. Це не лише підвищує рівень залученості громад до процесів управління, але й сприяє

зростанню їхньої спроможності впливати на локальні політичні та економічні процеси.

Водночас, державні місцеві адміністрації виконують роль посередника між центральною владою і місцевими громадами, забезпечуючи ефективну реалізацію загальнодержавної політики на місцях. Це створює баланс між централізацією та місцевою автономією, дозволяючи місцевим органам вирішувати частину завдань самостійно, але водночас залишатися під наглядом держави.

З іншого боку, як зазначають автори, деконцентрація не передбачає суттєвого посилення автономії місцевих органів, оскільки вони залишаються під контролем центральної влади. Це більш адміністративний процес, що полягає у розширенні можливостей центральних органів через регіональні підрозділи. Такий підхід використовується, коли важливо зберегти загальний контроль, але водночас наблизити виконавчі структури до місцевих умов і потреб.. [15. с. 384]

Наприклад в таких країнах, як Польща, Чехія, Швеція; йде запозичення з англійської та німецької практики моделей місцевого самоврядування, яке полягає в наданні місцевим громадам брати участь не тільки у законодавчих процесах на місцях, а й економічних, освітницьких, господарських, соціально – економічних та земельних справ на місцях. І це не повинно відбуватись під прямим впливом держави.[14. с. 256]

Європейські країни, особливо Західно Європи не ставлять на мету собі на законодавчих рівнях виокремити якусь чітку модель місцевого самоврядування та не обмежують їх територією. Тому, кожна Європейська країна намагається створити та слідувати особливій системі. Європейська спільнота розглядає це поняття трошки ширше та вбачає у місцевому самоврядуванні регіональний вимір. Тому загалом існує 5 класичних моделей.

1. Федеративна модель або по іншому північно – американська, ця система є класичною для федеративних політичних систем. Тобто, говориться про те, що держава з федеративним устроєм має автономні території, які вирішують свої питання самостійно та підпорядковані центру і зберігають цілісність федерації, та виконують делеговані повноваження. Ця модель має

витоки з представників утопічного соціалізму, таких як : (Оуен Р. Сен-Жимон О. Руссо Ж.-Ж.), які говорили про те що центральна влада не повинна втручатись і здійснювати контроль на політику окремих регіонів, адже тільки місцева громада має повне та єдине суб'єктивне право зацматись господарюванням на цих територіях. Потім цю модель в певному плані ідеалізував Джефферсон Т., який вважав що США є «держава в мініатюрі», і казав що місцеве самоврядування повинно виступати 4 самостійною владою, яка повинна підпорядковуватись судом та вибиратись на конкурентній основі.[14. с. 240] Яскравим прикладом північно-американської федеративної моделі є Сполучені Штати Америки, де кожен штат має свої власні закони, уряд та адміністративні повноваження, які можуть суттєво відрізнятись від законодавства на федеральному рівні.

2. Скандинавська модель місцевого самоврядування або по іншому класична унітарна система – має декілька рівнів місцевого самоврядування та встановлює певні межі для кожного з них. Взагалі буває дворівнева або трирівнева система місцевого самоврядування. Отже дворівнева система це тоді коли воно ділиться на територіальне та місцеве самоврядування, а регіональне управління здійснюється адміністративними інституціями які підпорядковуються центральній владі. А трирівнева система є сама по собі набагато складнішою тому що в ній відсутні майже всі адміністративні інституції.[14. с. 242] Як приклад Скандинавської моделі можна розглядати Фінляндію, де місцеве самоврядування організоване на трьох рівнях:

- Комуни, що відповідають за освітні, соціальні та культурні послуги.
- Провінції, які займаються адміністративними питаннями та розвитком регіонів.
- Центральний уряд, який здійснює контроль та підтримку через законодавство та фінансування. Важливо, що в цій моделі місцеві органи влади мають значну автономію, що дозволяє їм враховувати специфіку своїх територій.

3. Англійська модель місцевого самоврядування – дуже розповсюджена та специфічна модель. Тобто ця модель поггає в тому що місцеві органи державної влади загальної компетенції не створюються взагалі, а діє вона на певному субнаціональному рівні де є тільки органи місцевого самоврядування

(Велика Британія, Канада). Все це прописано на державних законодавчих рівнях і відповідно ця система включає в себе 2 рівня. Першим рівнем являється обмежена автономія, через те що окрім місцевого самоврядування там є ще певна система державних органів влади тобто «суди з загальної юрисдикції», які і забезпечують діляність всієї системи місцевого самоврядування. Другий рівень є залежним від першого і передбачає в собі повністю на всіх рівнях виборну основу. Різниця між ними в тому, що на другому рівні представників громадських та державних обирають повністю на виборній основі із числа громади, а на першому рівні вибирають тільки представників громадських.[14. с. 238] Яскравим прикладом англійської моделі місцевого самоврядування є Лондон, де існує Лондонська асамблея та Мер Лондона.

4. Німецька модель місцевого самоврядування, або по іншому європейсько – федеративна. На думку дослідника Салова О.А. у країнах Європи підходять до місцевого самоврядування з певним методологічним підходом організації місцевої влади. Але навіть в межах однієї країни можуть існувати різні системи місцевого самоврядування, так ми можемо спостерігати зараз в Німеччині, де існує декілька моделей місцевого самоврядування, де є та різниця між Північною моделлю та Південною моделлю Німеччини. Північна модель полягає в тому, що вона є звичайною унітарною системою, де самостійно населення обирає собі керівників та Раду тобто бургомістра. А Південна модель, вона значно відрізняється навіть на структурному рівні, тут населення обирає спочатку собі Раду, а уже рада потім обирає собі міністра тобто бургомістра.[14. с. 244]

5. Французька модель, вона є найстарішою та найбільш теоретично досліджена в Європі, за цією теорією створюються система автономних муніципалітетів, вся сукупність яких і створює державу. Муніципалітети поділяються на рівні, такі як: провінція, комуна, округ; взаємодіями яких один між одним і формує місцеве самоврядування. [14. с. 248] В Франції місцеве самоврядування втілюється через систему комун, які є юридично автономними. Наприклад, у Парижі комунальні ради складаються з обраних представників, які відповідають за вирішення місцевих питань, таких як освіта, соціальні послуги

та міське планування. Париж має статус "великої комуні", що дозволяє йому мати більше автономії у порівнянні з іншими містами.

Також слід зауважити, що перелічені моделі функціонують за 2 основними системами а саме :

- Громадівська теорія місцевого самоврядування : Ідея місцевого самоврядування базується на концепції природного права. Представники цієї теорії, такі як А. Токвіль, Б. Ребек, та О. Лабанд, розглядали право громадян керувати своїми справами як невід'ємне та природне, подібне до прав і свобод, які людина отримує від народження. В основі громадівської теорії є головне положення, що жителі громади вільні та самостійні так само як держава . [16. с. 512]

Основні принципи цієї теорії полягають у наступному:

1. Держава як федерація громад: Держава черпає свої права від громад, а не навпаки. Це означає, що державна влада зобов'язана враховувати інтереси громади. Наприклад, у Швейцарії система кантонів дозволяє місцевим громадам мати значний ступінь автономії у прийнятті рішень. Кожен кантон має свою конституцію, уряд і парламент, що підтверджує принцип: "громада створює державу, а не держава громаду". Громади можуть самостійно визначати політику в таких сферах, як освіта та охорона здоров'я.[17. с. 192]

2. Природні права громади: Громада володіє невід'ємними правами і не повинна підкорятися державі у вирішенні місцевих питань. Яскравим прикладом є система місцевого самоврядування в Німеччині, де громади мають право самостійно вирішувати питання, що стосуються їхнього розвитку, без втручання з боку федерального уряду, наприклад, у сфері освіти та соціальних послуг. [17. с. 193]

3. Незалежність органів місцевого самоврядування: Органи місцевого самоврядування діють самостійно, керуючись законом. У Франції, відповідно до Кодексу місцевого самоврядування, муніципалітети мають право ухвалювати рішення з питань місцевого значення, таких як земельне планування та інфраструктурні проекти, дотримуючись принципу "дозволено все, що не

заборонено законом". Це забезпечує їм гнучкість та автономію у вирішенні питань, що стосуються життя громади.[17. с. 194]

Громадівська теорія місцевого самоврядування підкреслює важливість автономії громад у процесах прийняття рішень. Основні принципи цієї теорії підтверджують, що громади мають природні права та повинні мати можливість діяти незалежно від держави.

- Державницька теорія місцевого самоврядування :

Державницька теорія місцевого самоврядування є важливою концепцією, яка сформувалася в контексті розвитку демократичних принципів управління в США. Ця теорія підкреслює, що місцеве самоврядування не лише є правом, але й обов'язком громадян брати участь у вирішенні питань, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Вона відображає прагнення до децентралізації влади та підвищення автономії місцевих органів, що, у свою чергу, забезпечує більш ефективне управління на рівні спільнот. Державницька теорія базується на принципах демократії, участі, прозорості та підзвітності, що було реалізовано в США через створення системи автономних муніципалітетів, яка служить основою місцевого самоврядування. Суть державницької теорії полягає в тому, що місцеве самоврядування розглядається як частина державної влади, яка не має власних прав та компетенцій. Згідно з цією теорією, місцеве самоврядування є лише формою організації місцевого управління державою, яка наділена певною автономією у вирішенні місцевих питань. Це управління повинно здійснюватися не урядовими чиновниками, а місцевим населенням або його обраними представниками. [12. с. 756]

Прихильники цієї теорії вважають, що місцеві представники державної влади повинні підкорятися директивам вищих органів, що призводить до того, що вони не можуть повноцінно представляти інтереси місцевих громад і не враховують особливості місцевого самоврядування. Це зумовлено тим, що у жорсткій ієрархічній системі місцева державна адміністрація позбавлена таких важливих якостей, як ініціатива та незалежність. В результаті, на відміну від призначених з центру чиновників, представники місцевого населення надають пріоритет його інтересам.

Державницька теорія місцевого самоврядування, яка бере свої витoki з Магдебурзького права, знайшла своє відображення в Європейській хартії місцевого самоврядування і стала широко поширеною в Європі. Її основні принципи були розроблені німецькими вченими Лоренцем фон Штейном та Р. Гнейстом.[12. с. 756]

Ця теорія ґрунтується на наступних положеннях:

1. Ідея децентралізації частини державної виконавчої влади і передачі її на рівень територіальних спільнот, таких як громади, комуни або територіальні колективи, які обирають відповідні інституції для управління.[12. с. 757]

2. Забезпечення правової, організаційної та фінансової автономії органів місцевого самоврядування та їхніх інституцій у відносинах з центральними та місцевими органами державної влади.[12. с. 757]

3. Розгляд місцевого самоврядування як способу виконання державних функцій через недержавні суб'єкти, тобто місцеве населення та його представницькі інституції.[12. с. 757]

4. Діяльність органів місцевого самоврядування ґрунтується на принципі: "дозволено те, що передбачено законом".[12. с. 757]

Л. Штейн підкреслював, що органи місцевого самоврядування мають певну самостійність, оскільки вони не є прямими органами держави, а діють від імені місцевих спільнот, яким держава доручає виконання певних завдань державного управління. Це можна проілюструвати на прикладі Німеччини, де місцеві органи, такі як ради муніципалітетів, виконують функції, які делеговані їм державою, але при цьому мають автономію у прийнятті рішень, що стосуються місцевих справ, наприклад, у сфері освіти та соціальної політики. Аналіз двох теорій дозволяє дійти важливих висновків щодо їхнього впливу на розуміння сутності досліджуваного явища. Перша теорія надає фундаментальне пояснення основних принципів, що лежать в основі процесу, акцентуючи увагу на структурних елементах та їхній взаємодії. Вона забезпечує широке концептуальне бачення, що дозволяє розглядати проблему в контексті загальних закономірностей та довгострокових тенденцій. [12. с. 759]

З іншого боку, друга теорія пропонує більш прикладний підхід, зосереджуючись на конкретних аспектах явища та його практичних наслідках. Вона забезпечує глибше розуміння специфічних умов та факторів, що впливають на розвиток ситуації, дозволяючи виявляти більш точні і детальні закономірності.

Отже, можна стверджувати, що інтеграція обох теорій дозволяє отримати повніше і більш комплексне розуміння досліджуваного явища. Їх поєднання сприяє гармонізації теоретичних знань з практичними аспектами, що є ключовим для формування ефективних стратегій і рішень у відповідній сфері. Такий підхід дозволяє враховувати як загальні тенденції, так і специфічні деталі, що забезпечує всебічне та глибоке осмислення проблеми.

Висновки до першого розділу :

У першому розділі магістерського дослідження розглядаються основні теоретико-методологічні засади місцевого самоврядування як важливого політичного інституту. У розділі висвітлено генезу місцевого самоврядування, що дозволяє глибше зрозуміти його історичний розвиток та становлення в різних країнах. Окрему увагу приділено аналізу ключових понять та визначень, що стосуються місцевого самоврядування, а також розкрито його сутність як важливої складової демократичної системи управління.

Далі, в розділі наводяться різноманітні моделі місцевого самоврядування, що відображають його функціонування в різних політичних і правових системах. Окреслено основні теоретико-методологічні підходи до вивчення цього явища, які дають змогу всебічно дослідити його особливості, роль у розвитку державного управління та вплив на громадянське суспільство. Це формує базу для подальшого аналізу місцевого самоврядування в сучасних умовах, акцентуючи увагу на його значущості для забезпечення ефективного управління на місцях. Детальніше про структуру місцевого самоврядування та його моделі можна дізнатися, звернувшись до першоджерел або додаткових матеріалів у рамках дослідження.

Таким чином, місцеве самоврядування виступає не лише механізмом управління на локальному рівні, а й важливим інструментом реалізації демократичних процесів, що забезпечує залучення громадян до прийняття рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Різноманітність моделей і підходів до його дослідження свідчить про багатогранність цього інституту, який адаптується до різних політичних, економічних та соціокультурних умов. На основі розглянутих теоретико-методологічних засад можна зробити висновок, що місцеве самоврядування є невід'ємним елементом децентралізованої системи влади. Ефективне функціонування цього інституту залежить від нормативно-правового забезпечення, чіткості його функцій та повноважень, а також від рівня відповідальності органів місцевої влади перед населенням.

Тому, аналіз теоретико-методологічних підходів до місцевого самоврядування дозволяє краще зрозуміти його роль у формуванні сталого управлінського середовища, яке орієнтоване на потреби громади та забезпечення ефективного розвитку місцевих територій.

РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИКО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1 Міжнародні стандарти правового регулювання інституту місцевого самоврядування.

Правове регулювання місцевого самоврядування в різних країнах світу має свої особливості, що базуються на історичних, соціальних та політичних умовах. Важливим міжнародним документом, який встановлює основи для розвитку місцевого самоврядування, є Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнята Радою Європи. Цей документ визначає принципи автономії місцевих громад, субсидіарності та децентралізації влади, що знаходить своє відображення в конституційних нормах багатьох країн. У практиці України ці принципи впроваджуються в процесі реформування місцевого самоврядування, зокрема завдяки децентралізаційній реформі.

Українські науковці, серед яких Ю. Шемшученко, А. Пахарев, В.С. Куйбіда та А.Ф. Ткачук, значну увагу приділяють правовим аспектам місцевого самоврядування, поєднуючи аналіз міжнародного досвіду з адаптацією його до національного контексту. Шемшученко підкреслював, що місцеве самоврядування є формою організації влади, яка дозволяє громадянам безпосередньо впливати на розв'язання місцевих питань. Пахарев акцентував на його значенні як складової демократичної системи, наголошуючи на ключовій ролі децентралізації та залучення населення до управління.

Досвід міжнародного правового регулювання, закладений у таких документах, як Європейська хартія місцевого самоврядування, служить базою для розвитку законодавства у сфері місцевого самоврядування в Україні. Основні аспекти цього досвіду включають розширення автономії місцевих громад, посилення їх участі у прийнятті рішень, що стосуються їхніх територій, а також удосконалення державного нагляду за їх діяльністю. [53. с. 249]

Важливим принципом у цьому контексті виступає субсидіарність, що передбачає виконання державних та адміністративних функцій на найбільш

наближеному до громадян рівні управління. Це означає, що завдання, які можуть бути ефективно вирішені на місцевому рівні, мають залишатися в компетенції місцевих органів влади, тоді як втручання вищих інстанцій має бути обмеженим лише до випадків, коли місцева влада неспроможна впоратися з певними питаннями. Принцип субсидіарності спрямований на створення ефективнішого управління, максимально наближеного до потреб громад, і є важливим елементом реформування публічної адміністрації в багатьох країнах, зокрема в контексті децентралізації влади. Він також закріплений у положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування, яка наголошує на праві громад самостійно управляти своїми справами. [53. с. 249]

Принцип деконцентрації полягає в передачі адміністративних функцій і повноважень від центральних органів влади до їхніх регіональних або місцевих підрозділів, без надання цим підрозділам автономії у прийнятті рішень. Це означає, що центральна влада зберігає контроль і вплив, але надає можливість своїм представникам на місцях виконувати певні функції. Основною метою деконцентрації є підвищення ефективності державного управління шляхом наближення виконавчих структур до місцевих потреб і умов, без втрати централізованого контролю. [46. с. 48]

Деконцентрація, на відміну від децентралізації, не передбачає передачу владних повноважень місцевим органам самоврядування, а лише розширює можливості центральних органів влади діяти через регіональні представництва. Це може бути корисним у системах, де централізований контроль є важливим для забезпечення єдності державної політики.

Деволуція — це процес передачі повноважень і відповідальності від центрального уряду до регіональних або місцевих органів влади, при якому ці органи отримують значний рівень автономії у прийнятті рішень. На відміну від децентралізації, де місцеві органи можуть діяти в межах делегованих повноважень, деволуція передбачає ширшу свободу дій регіональних структур, які можуть самостійно розробляти політику і приймати рішення в рамках визначених компетенцій. Ці органи часто мають власні бюджетні та законодавчі повноваження, які захищені конституцією або законодавством. [47. с. 62-63]

Українські науковці, досліджуючи зарубіжний досвід, запропонували таку класифікацію європейських конституцій щодо обсягу правового регулювання місцевого самоврядування: 1) конституції, що включають основні положення місцевого самоврядування та детально його регламентують; 2) конституції, які гарантують місцеве самоврядування, але лише частково висвітлюють його аспекти; 3) конституції, що не регулюють питання місцевого самоврядування. До першої категорії входять 33 європейські держави: Австрія, Ліхтенштейн, Ірландія, Італія, Угорщина, Франція, Кіпр, Монако, Люксембург, Греція, Португалія, Іспанія, Нідерланди, Хорватія, Болгарія, Македонія, Румунія, Словенія, Естонія, Словаччина, Литва, Чехія, Андорра, Російська Федерація, Бельгія, Молдова, Казахстан, Азербайджан, Польща, Сербія, Чорногорія. [38. с. 63]

Одним із найпоширеніших підходів є включення окремого розділу до Конституції, присвяченого місцевому самоврядуванню, а також гарантування права на нього. Більшість цих конституційних актів або зміни у законодавстві щодо місцевого самоврядування відбулися в багатьох країнах у 1990-х – 2000-х роках. До другої групи відносяться країни, де конституції акцентують увагу на правах громадян та автономії муніципалітетів. До них належать Норвегія, Латвія, Ісландія, Німеччина, Данія, Швеція, Туреччина, Грузія, Швейцарія та Фінляндія. Демократичність політичних режимів цих країн забезпечує невтручання держави у місцеві справи, за винятком централізованої Туреччини. У малих країнах, як Ватикан, Мальта та Сан-Марино, самоврядування майже не врегульовано. [38. с. 60]

Під час дослідження інших країн можна побачити, що поняття «місцеве самоврядування» з'являється у конституціях другої половини XX століття. Це включає Індію, КНР і Японію, але не США. Типові питання в зарубіжних конституціях включають визначення адміністративних одиниць, проголошення автономії, судовий захист, делегування повноважень, встановлення місцевих податків та право на створення асоціацій місцевих органів.

У Польщі місцевому самоврядуванню присвячено шостий розділ Конституції (ст. 163–172), де зазначаються завдання органів самоврядування, а також гміна як основна адміністративна одиниця. [39. с. 45]

У контексті розвитку місцевого самоврядування важливо відзначити, що децентралізація влади є ключовим елементом для ефективного функціонування місцевих органів. В багатьох країнах це було досягнуто через передачу значних повноважень з центрального на місцевий рівень, що дозволило громадам вирішувати свої проблеми з урахуванням специфіки регіонів. Водночас такі реформи вимагали підвищення відповідальності місцевих органів влади, зокрема в управлінні фінансовими ресурсами, що особливо важливо для забезпечення сталого розвитку.

Крім того, країни Європейського Союзу активно використовують принцип субсидіарності, згідно з яким рішення повинні прийматися на найбільш децентралізованому рівні, здатному ефективно їх реалізовувати. Це забезпечує баланс між місцевими потребами та загальнонаціональними інтересами.

Тому, реформи місцевого самоврядування в різних країнах відображають загальну тенденцію до децентралізації, демократизації та покращення управління ресурсами на місцевому рівні, що дозволяє ефективніше вирішувати соціально-економічні проблеми громад.

Ще одним важливим аспектом є право місцевих громад об'єднуватися та налагоджувати міжнародне співробітництво, що дозволяє обмінюватися досвідом і підвищувати ефективність управління. Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність окремого законодавчого регулювання місцевого самоврядування, яке включає питання організації виборів до місцевих рад, функціонування виконавчих органів та бюджетної політики.

У багатьох країнах світу законодавство про місцеве самоврядування структуроване таким чином, що окремі акти регулюють питання загальних принципів самоврядування, виборів, повноважень територіальних громад, фінансових аспектів і контролю за діяльністю місцевих органів. Наприклад, у Литві закон «Про місцеве самоврядування» включає розділи про функції органів самоврядування, надання публічних послуг, контроль і аудит, майнові питання

та відносини з державними органами. В Естонії та Данії також існують комплексні закони, які визначають структуру та повноваження місцевих органів, їхні фінансові можливості та взаємодію з державою.[40. с. 62]

Особливо цікавий приклад Польщі, де реформа місцевого самоврядування включала багаторівневе управління за європейськими стандартами. Цей досвід може бути корисним для України в контексті проведення реформ і удосконалення місцевого самоврядування, забезпечення його фінансової самостійності та підвищення ефективності. [40. с. 63]

Реалізація принципу не лише передачі повноважень, а й забезпечення здатності органів місцевого самоврядування виконувати свої функції стала важливим елементом успішних реформ у багатьох країнах. Поширеною практикою є ухвалення законів, які визначають загальні засади місцевого самоврядування та врегульовують його діяльність на різних рівнях. Наприклад, у Польщі для кожного рівня місцевого самоврядування (гміна, повіт, воєводство) ухвалено окремі законодавчі акти, які чітко регламентують їхні повноваження. [41. с. 170]

Польські закони про місцеве самоврядування включають нормативні акти, що регулюють порядок виборів до місцевих рад, а також обрання керівників громад. Серед таких законів варто виділити «Про повітове самоврядування» від 1998 року, який складається з кількох розділів, таких як загальні положення, повноваження повітів, фінанси та майнові питання. Інший важливий закон — «Про самоврядування воєводств» — також регламентує діяльність адміністрації воєводств, фінансові ресурси та міжнародну співпрацю. [41. с. 172]

Особливу увагу в Польщі приділяють фінансовому забезпеченню місцевих органів влади. Закони «Про публічні фінанси» та «Про доходи суб'єктів місцевого самоврядування» регулюють використання бюджетних коштів на рівні місцевого самоврядування. У Латвії, наприклад, законодавство щодо місцевого самоврядування включає закони про місцеві бюджети, адміністративно-територіальну реформу та інші акти, які регулюють діяльність місцевих органів.

Варто відзначити, що не всі постсоціалістичні країни мають окремі законодавчі акти, присвячені виключно місцевому самоврядуванню. У деяких країнах, таких як Болгарія, Казахстан і Киргизстан, законодавство об'єднує питання місцевого самоврядування та місцевого управління в одному нормативному акті. Наприклад, в Болгарії ще в 1991 році був ухвалений Закон «Про місцеве самоврядування та місцеву адміністрацію».[43. с. 26]

Водночас в постсоціалістичних країнах спостерігається тенденція до поєднання в одному законодавчому акті питань як місцевого самоврядування, так і державного управління на місцевому рівні. Це дозволяє оптимізувати адміністративні процеси, але водночас вимагає чіткого розподілу компетенцій між державними органами і місцевими громадами. Прикладами таких країн є Болгарія, Казахстан та Киргизстан, де відповідні закони регулюють обидві сфери в єдиному документі.

Крім того, багато країн, таких як Великобританія, Франція та Японія, мають розвинену систему правового регулювання місцевого самоврядування, що охоплює широке коло питань, від благоустрою до місцевих бюджетів і міжнародної співпраці муніципалітетів. Важливим елементом законодавства цих країн є закріплення прав і обов'язків органів місцевого самоврядування, їх відповідальності перед громадянами і державою. Законодавчі акти також регулюють питання взаємодії місцевих органів влади з державними структурами та забезпечують механізми контролю за їх діяльністю.

Досвід реформування місцевого самоврядування в Україні значною мірою відображає кращі практики зарубіжних країн. Важливим етапом стало ухвалення законів, що забезпечують децентралізацію влади, розширюють повноваження громад та сприяють фінансовій незалежності місцевих органів влади. Такі кроки мають суттєвий вплив на розвиток демократичних процесів, підвищують ефективність управління на місцевому рівні та стимулюють активну участь громадян у прийнятті рішень.

Отже, законодавчі реформи в сфері місцевого самоврядування є ключовим фактором для забезпечення стабільного розвитку громад і держави в цілому. Досвід інших країн показує, що успішна децентралізація вимагає не

лише належної законодавчої бази, але й політичної волі, ефективної організації управлінських процесів і широкого залучення громадян до прийняття рішень. Україні варто продовжувати рух у напрямку подальшого вдосконалення законодавства та зміцнення інституцій місцевого самоврядування, використовуючи позитивний досвід зарубіжних країн.

2.2 Правові аспекти функціонування місцевого самоврядування в Україні.

Правове регулювання місцевого самоврядування в різних країнах світу має свої особливості, що базуються на історичних, соціальних та політичних умовах. Важливим міжнародним документом, який встановлює основи для розвитку місцевого самоврядування, є Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнята Радою Європи. Цей документ визначає принципи автономії місцевих громад, субсидіарності та децентралізації влади, що знаходить своє відображення в конституційних нормах багатьох країн. У практиці України ці принципи впроваджуються в процесі реформування місцевого самоврядування, зокрема завдяки децентралізаційній реформі. [17. с. 192]

Досвід міжнародного регулювання, зокрема стандарти, закладені в Європейській хартії, є основою для розвитку правової бази місцевого самоврядування в Україні. Це включає підвищення рівня автономії місцевих громад, їхню роль у прийнятті рішень, що впливають на їхнє середовище проживання, та вдосконалення механізмів державного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування. [52. с. 25]

Українське місцеве самоврядування має тривалий та складний історичний шлях розвитку, що формувався під впливом східних і західних політичних традицій. Розвиток цієї інституції почався ще з часів Київської Русі, коли громади мали певну автономію у вирішенні місцевих справ. Геополітичне положення України та різні епохи її історії спричинили вплив як східних, так і західних моделей організації влади, що відображено у багатьох дослідженнях,

таких як праці українських науковців І. Грицака, І. Литвиненка, А. Батанова та інших. [52. с. 27]

Історична модель місцевого самоврядування, запропонована І. Грицаком, виділяє чотири ключові періоди його розвитку. Перший період охоплює зародження та розвиток місцевого самоврядування на основі родоплемінних форм організації суспільства, які були характерними для періоду Київської Русі. Другий період, або "європеїзація", відбувся під впливом західноєвропейських ідей місцевого самоврядування, зокрема впровадження Магдебурзького права. Третій етап, що розпочався наприкінці XVII століття, пов'язаний із русифікацією місцевого самоврядування, яка досягла піку в XIX столітті під час входження більшої частини України до складу Російської імперії. Четвертий етап охоплює спроби українізації самоврядування, які почалися у 1920-х роках і тривають до сьогодні. І. Литвиненко додає до цієї періодизації п'ятий етап — сучасне реформування, коли Україна шукає оптимальну модель організації місцевого самоврядування, враховуючи міжнародні стандарти та власні історичні особливості.[42. с. 320]

Цей процес супроводжується адаптацією міжнародних стандартів до українських реалій. Одним із основних документів, що впливають на реформування місцевого самоврядування в Україні, є Європейська хартія місцевого самоврядування, яка закріплює принципи децентралізації та субсидіарності. Українські вчені, такі як В.С. Куйбіда та А.Ф. Ткачук, активно досліджують правові аспекти децентралізації, наголошуючи на важливості залучення місцевих громад до прийняття рішень і розширення їхніх повноважень.[42. с. 320]

Конституційна модель розвитку місцевого самоврядування, запропонована В. Тужилом, виокремлює шість ключових етапів формування цієї інституції в Україні:

1. Виникнення територіального самоврядування на основі звичаєвого права в Київській Русі. Цей період характеризується розвитком місцевих громад, що мали певну автономію у вирішенні місцевих питань на основі звичаєвого права.[49. с. 45]

2. Надання Магдебурзького права містам України. Цей етап розпочався у XIII столітті з надання Магдебурзького права містам Галицько-Волинської держави (м. Сянок — 1339 р., м. Львів — 1356 р.) і продовжився литовськими та польськими правителями в інших містах (м. Київ — 1494 р., м. Чернігів — 1623 р.). Це право надавало містам певну самоврядність і незалежність від центральної влади.[51. с. 17]

3. Створення міських дум і земств у Російській імперії. У 1785 р. на Лівобережній та Слобідській Україні були створені міські думи, які відігравали роль органів місцевого самоврядування. З 1864 р. запроваджено земства, які мали займатися місцевими питаннями, зокрема освітою та медициною.[50. с. 80]

4. Існування Рад за часів Радянського Союзу. Ради виконували функції органів місцевої влади, але залишалися частиною централізованої системи управління. Вони не мали автономії та власної матеріально-фінансової бази, тому фактично не виконували функцій місцевого самоврядування.[49. с. 47]

5. Відродження місцевого самоврядування в Україні після обрання Верховної Ради УРСР та місцевих рад у березні 1990 р. Цей період ознаменувався прийняттям 7 грудня 1990 р. Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», який вперше закріпив місцеве самоврядування на законодавчому рівні. Це була спроба перетворити місцеві ради на органи самоврядування, відокремлені від державної влади.[51. с. 17]

6. Поступове реформування та модернізація місцевого самоврядування. З 1990-х років і до сьогодні триває перехід до децентралізації влади та розвитку самостійності місцевих громад на основі міжнародних стандартів.[51. с. 20]

Ця модель відображає розвиток місцевого самоврядування через призму історичних та правових змін, що впливали на його становлення в різні епохи.

Щодо періодизації розвитку місцевого самоврядування, яку запропонував І. Грицак, варто зазначити, що його концепція дає змогу детально простежити історію становлення цієї інституції. Вона охоплює період від додержавного устрою східнослов'янських племен, коли основними одиницями соціальної організації були родові громади, що базувалися на кровному спорідненні. З

часом, роль кровної спорідненості поступово змінювалась на користь сусідства — взаємодії між людьми, які жили поруч. У результаті цього процесу з'являлися невеликі поселення, які поступово трансформувалися в міські громади, обгороджені для захисту від ворогів .[50. с. 79]

Такі міські утворення стали основою для формування традицій і звичаїв, що перетворювалися на правила поведінки, які регулювали життя людей у громаді. Поширення цих норм між поселеннями призвело до формування єдиного звичаєвого права, яке стало основою для подальшого розвитку правових систем і місцевого управління .

Публічне обговорення і ухвалення рішень місцевого значення в стародавній Україні здійснювалися через збори представників родів і сімей, що утворювали спільну раду — віче. Віче було однією з найстаріших форм самоврядування, що передавалася через покоління за допомогою звичаєвого права. Київські князі, запровадивши елементи централізованого правління, зокрема через збір данини, обмежили вплив віче на загальнодержавному рівні. Однак на місцевому рівні віче залишалося важливим органом управління, виконуючи функції місцевого самоврядування і одночасно виступаючи формою безпосередньої демократії, подібною до сучасних громадських зборів. Як зазначає М. Корнієнко, віче було важливим через те, що князі не могли повністю контролювати віддалені території, тому частина адміністративних, військових і судових функцій покладалася на місцевих намісників і посадників, яких призначав князь . [52. с. 35]

Поява Магдебурзького права, як зазначає Н. Камінська, дозволила міським громадам звільнитися від юрисдикції центральної адміністрації (феодалів, воєвод та інших) і здійснювати самоврядування на корпоративній основі. Це право надавало містам автономію в управлінні, що сприяло їх розвитку та організації суспільного життя . Згідно з В. Носовим, успіх поширення Магдебурзького права в Україні пояснюється його універсальністю та прагматичністю, що дозволило гармонійно поєднати його з місцевими звичаями та правовими традиціями . Вплив Магдебурзького права зростав упродовж XV століття, особливо на тих територіях, що належали Великому князівству

Литовському, де польські та німецькі правові традиції почали домінувати.[49. с. 37]

У період існування козацької держави місцеве самоврядування також зазнало певних змін. У містах з магдебурзьким правом було збережено самоврядування, що забезпечувало їм незалежність від козацької адміністрації. Окремі українські міста, такі як Полтава, Остер, Козелець, продовжували отримувати цей статус, і там формувалися органи міського управління. Проте міщанство Лівобережної України було малочисельним, а його діяльність більше нагадувала селянське господарство, що обмежувало їхній вплив і призводило до частих порушень їхніх прав з боку козацької адміністрації.[51. с. 16]

Проте варто зазначити, що в козацькій державі міста з магдебурзьким правом вже не зазнавали культурних і релігійних утисків, а їхнє життя розвивалося згідно з традиціями. За цими зразками організовувалися й інші міста Лівобережної України, де створювалися відповідні управлінські структури, зокрема ратуші. Ратуші очолювалися городовими або козацькими отаманами, проте вони підпорядковувалися вищим козацьким органам.

Таким чином, поширення магдебурзького права в українських містах можна розглядати як позитивне явище, що сприяло об'єднанню міщан і формуванню відносин між різними регіонами України. Ці процеси суттєво вплинули на соціально-економічний та політичний розвиток національно-визвольного руху козацтва. Козацьке самоврядування на Запорізькій Січі мало виражені демократичні елементи, такі як виборність ради та керівних органів. Як зазначає І. Литвиненко, саме цей період можна вважати початком формування українського муніципалізму.

Наприкінці XVIII століття відбувся черговий перерозподіл українських земель між Російською та Австрійською імперіями, який тривав кілька десятиліть. У результаті, до 1830-х років, приблизно 80% українського населення опинилося під російським колоніальним контролем, а решта – під владою Австрії.[46. с. 49]

У цей період Росія провела уніфікацію суспільного життя, зокрема, скасувала магдебурзьке право, яке тривалий час забезпечувало самоврядування

в українських містах. Царський указ 1835 року став завершенням цього процесу. Традиційна система громадського самоуправління, заснована на Литовському статуті, також була скасована в 1842 році. Полково-сотенна система адміністративного управління, яка мала українське коріння, поступилася місцем новим органам – міським думам і сільським товариствам.[49. с. 46]

У другій половині XIX століття розпочалося створення земських установ як нових органів самоврядування. Відповідно до міської реформи 1870 року, міські думи вже не були становими установами, їх члени обиралися на чотирирічний термін. Проте виборці не мали права давати вказівки своїм представникам, що спричинило значне формалізування процесу управління та перетворення самоврядування на суто номінальний інститут.[49. с. 46]

Цікавий етап розвитку українського самоврядування припадає на період Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Після проголошення незалежності України в січні 1918 року, самоврядування стало частиною нової демократичної системи. Конституція УНР 1918 року передбачала створення системи місцевого управління, яка мала складатися з громад, волостей і земель. Однак через короткий період існування УНР та ЗУНР ці плани не були реалізовані повною мірою.[44. с. 75]

Після Першої світової війни українські землі, що опинилися під контролем Польщі, Румунії та Чехословаччини, зберігали місцеве самоврядування, але воно перебувало під контролем колоніальної адміністрації. Східна Галичина використовувала австрійську систему, Волинь – модель російської земської реформи, а на Буковині діяла румунська система управління.[51. с. 14]

З кінця 1950-х років місцеві ради в СРСР почали розглядатися як органи комуністичного самоврядування. Однак централізована тоталітарна система СРСР фактично знищила будь-які спроби створити місцеве управління з українською ідентичністю.

З відновленням незалежності України в 1991 році розпочався новий етап українізації всіх сфер життя, включно з місцевим самоврядуванням. Незважаючи на прийняття низки законів і реформ, розвиток цієї системи й досі є складним і повільним, оскільки залишається вплив пострадянських та посттоталітарних

явищ. Це призводить до суперечливого характеру реформ, а різні регіони України застосовують різноманітні моделі та підходи, базуючись на своїх міжнародних зв'язках.[51. с. 15]

Місцеве самоврядування в Україні визначається як гарантоване державою право територіальних громад – жителів сіл, селищ та міст – самостійно вирішувати питання місцевого значення або через органи та посадових осіб місцевого самоврядування в межах Конституції та законів України. Воно здійснюється як безпосередньо громадянами, так і через обрані органи місцевої влади, зокрема сільські, селищні та міські ради, а також районні та обласні ради, що представляють інтереси кількох громад.

Право місцевого самоврядування для територіальних громад реалізується через участь кожного громадянина України в управлінні громадськими справами на місцевому рівні. Відповідно до статті 3 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», громадяни мають право брати участь у процесах місцевого самоврядування як члени відповідних територіальних громад. Будь-які форми дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних чи релігійних переконань, статі, національного походження, соціального статусу, матеріального стану, місця проживання або мови не допускаються. [51. с. 28]

Конституція України забезпечує право громадян брати участь у виборах до органів місцевого самоврядування, голосувати на місцевих референдумах, звертатися до органів влади з письмовими або усними запитами, а також займати посади в органах місцевого самоврядування на рівних правах.[50. с. 89]

Однією з актуальних проблем є питання про відмінності між поняттями «місцеве самоврядування» та «місцеве управління». У наукових дискусіях висловлюються різні підходи: деякі дослідники вважають, що місцеве самоврядування стосується виключно діяльності громад та їх виборних органів, тоді як місцеве управління пов'язане з адміністративною діяльністю, здійснюваною органами виконавчої влади, призначеними центральними органами.[51. с. 29]

Таким чином ,вивчення процесів розвитку місцевого самоврядування в Україні показує, що його еволюція була складною та тривалою, з численними

етапами реформування. З початку XVIII століття українські землі зазнали численних зовнішніх впливів, які визначили форми і зміст управлінських структур. На різних етапах українські землі переходили під контроль Росії, Австрії, Польщі, Румунії та Чехословаччини, що впливало на розвиток місцевого самоврядування, який часто був підпорядкований колоніальним адміністраціям.

У періоди незалежності, зокрема за часів УНР і ЗУНР, були здійснені спроби побудувати українську модель самоврядування, але їх реалізація через короткий час існування цих держав була обмеженою. Після Другої світової війни централізовані системи управління в СРСР гальмували розвиток будь-яких форм самостійного місцевого управління, а сама система самоврядування набувала формального характеру.

Отже, розвиток місцевого самоврядування в Україні – це тривалий процес, що потребує послідовного впровадження реформ для досягнення стабільної, ефективної і самостійної системи управління, яка відповідатиме сучасним демократичним стандартам.

Висновки до другого розділу :

Таким чином ,дослідження міжнародних стандартів регулювання інституту місцевого самоврядування показує, що цей інститут є ключовим елементом демократичного устрою в багатьох країнах світу. Основні міжнародні документи, такі як Європейська хартія місцевого самоврядування, встановлюють принципи самостійності місцевих органів влади, їх фінансової автономії, правової захищеності та субсидіарності. Важливим є також підкреслення необхідності залучення громадян до процесів прийняття рішень, що забезпечує більшу прозорість та ефективність управління на місцевому рівні.

Аналіз правових аспектів функціонування місцевого самоврядування в Україні свідчить про поступовий розвиток і вдосконалення цього інституту. Основні законодавчі акти, зокрема Конституція України та Закон "Про місцеве самоврядування", надають правову базу для діяльності місцевих органів влади. Проте процес реформування триває, оскільки пострадянська спадщина та централізаційні тенденції ще мають значний вплив на систему управління. Важливим кроком у напрямку зміцнення місцевого самоврядування є

децентралізація, яка дозволяє більш ефективно вирішувати місцеві питання та розвивати регіони.

Загалом, вивчення міжнародних стандартів та українського законодавства демонструє необхідність подальшої адаптації вітчизняної моделі місцевого самоврядування до сучасних демократичних принципів. Незважаючи на досягнутий прогрес, для досягнення повноцінної автономії місцевих громад потрібні додаткові законодавчі зміни, спрямовані на подолання адміністративних і фінансових бар'єрів.

Варто зазначити, що впровадження міжнародних стандартів у сфері місцевого самоврядування є складним і поступовим процесом, особливо в умовах перехідної демократії, якою є Україна. Європейська хартія місцевого самоврядування визначає основні принципи, якими мають керуватися держави-члени Ради Європи, серед яких є гарантії місцевої автономії, участь громадян в управлінні, а також право місцевих громад мати власні фінансові ресурси. Впровадження цих стандартів в українське законодавство має особливе значення для розвитку демократії на місцях, оскільки воно забезпечує ширші повноваження для місцевих громад і їх представницьких органів.

З іншого боку, правова система України все ще перебуває на етапі реформування, а законодавча база, що регулює діяльність інституту місцевого самоврядування, має ряд викликів. Одним із найбільш суттєвих проблемних моментів залишається недостатня фінансова незалежність місцевих громад, що призводить до їх залежності від центральної влади та обмежує їх можливість ефективно розв'язувати місцеві проблеми. Незважаючи на децентралізацію, яка триває з 2014 року і яка принесла значні зміни, зокрема збільшення бюджетної автономії регіонів, ще існують численні перепони на шляху до повної автономії місцевих органів влади.

Український досвід також показує, що важливим аспектом функціонування місцевого самоврядування є ефективна взаємодія між центральними та місцевими органами влади. На практиці це означає, що необхідно розробляти механізми координації та співпраці між цими рівнями управління, аби уникнути конфліктів інтересів і забезпечити ефективне

виконання повноважень на місцях. У цьому контексті важливу роль відіграє законодавче забезпечення належного розподілу повноважень між центральною та місцевою владою, а також створення умов для прозорості у діяльності органів місцевого самоврядування.

Щодо правових аспектів функціонування місцевого самоврядування в Україні, варто відзначити значний прогрес у напрямку розвитку його нормативно-правової бази. Конституція України надає широкий спектр повноважень місцевим громадам, проте її реалізація на практиці залишається неповною через нерівномірний рівень розвитку різних регіонів країни. Зокрема, Закони "Про місцеве самоврядування", "Про адміністративно-територіальний устрій" та інші нормативні акти потребують постійного удосконалення, аби відповідати сучасним викликам децентралізації.

Не менш важливим є питання правового забезпечення належного захисту прав громадян у процесі здійснення місцевого самоврядування. Це передбачає не лише контроль за законністю діяльності органів місцевого самоврядування, але й забезпечення доступу громадян до правосуддя у випадку порушень їхніх прав. Відтак, підвищення прозорості, відкритості й підзвітності місцевої влади громадянам має стати одним із пріоритетів подальшого розвитку правової бази місцевого самоврядування в Україні.

Можна стверджувати, що інститут місцевого самоврядування в Україні є складним, багатовекторним процесом, що базується на міжнародних стандартах, але все ще потребує удосконалення на внутрішньому рівні. Його розвиток є одним із ключових факторів становлення демократичної держави та посилення ролі місцевих громад в управлінні суспільними процесами.

РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

3.1 Запозичення зарубіжного досвіду реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті зарубіжного досвіду.

Впровадження реформи місцевого самоврядування в Україні відображає прагнення країни до розвитку демократичних інститутів, покращення якості публічних послуг та зміцнення взаємодії між державою і місцевими громадами. Ця реформа є важливим кроком до відмови від централізованої системи, яка панувала раніше, та до наближення країни до європейських стандартів управління.

Зарубіжний досвід у цій сфері здебільшого охоплює правові та господарські аспекти діяльності органів місцевого управління, інтегруючи напрацювання в галузі права, політології, соціології, економіки та філософії (К. Граверс, В. Лі, Я. Собшак, Г. Штimpфл, Х. Шоллер, Б. Яновська-Дебська та інші). У цих дослідженнях місцеве управління розглядається як механізм, що забезпечує жителям можливість вирішувати важливі для них питання в межах повноважень відповідних органів. Науковці також підкреслюють його значення для реалізації громадянських інтересів на місцевому рівні за умови створення державою необхідних умов: фінансування, правової бази, чіткого визначення компетенцій та мінімізації бюрократичного втручання.

Вітчизняні дослідження в сфері місцевого управління розвиваються у двох основних напрямках. Перший із них представлений роботами таких провідних учених, як А. Ант, М. Гринишин, Н. Камінська, П. Любченко, С. Могильний, Ю. Панейко, С. Трохимчук та інших. Ці науковці акцентують увагу на історичному аналізі розвитку місцевого управління в різних країнах світу, що дозволяє адаптувати до українських умов різні моделі, такі як англосаксонська,

континентальна та комбінована системи. Другий напрям досліджень спрямований на адаптацію елементів представницької демократії, запозичених із міжнародного досвіду, до реалій України, а також на розробку рекомендацій для реформування місцевого управління (Х. Дейнега, П. Матвієнко, В. Пархоменко, О. Перевознікова, Л. Рибчинська та інші). Водночас політичний аспект місцевого самоврядування все ще залишається недостатньо дослідженим, оскільки основна увага приділяється правовим підходам, що зосереджуються на муніципальному праві, що ускладнює розкриття цього явища в межах політологічної науки.

Прикладом успішного впровадження реформи місцевого самоврядування є Польща, яка після перших вільних виборів у 1990 році обрала шлях децентралізації та демократичних перетворень. Важливим аспектом польської моделі є те, що органи місцевого самоврядування мають широкий спектр повноважень у сферах охорони здоров'я, культури, соціального захисту та сільського господарства. Повіти, як частина воєводств, також мають свої повноваження, які передаються їм від гмін на підставі договорів. Це забезпечує гнучкість і ефективність місцевого самоврядування. [18. с. 25]

Три основні рівні розподілу повноважень :

1 .Воєводство – це адміністративна одиниця, яка є найбільшою частиною територіального поділу Польщі. Воєводство очолює воєвода, який призначається прем'єр-міністром Польщі. Воєвода є представником уряду на місцевому рівні і управляє справами області. Поряд із ним, важливу роль у управлінні відіграє сеймик воєводства, який обирається на місцевих виборах. Сеймик виконує законодавчі функції, а виконавчу владу представляє правління воєводства, яке очолює маршал воєводства, також обраний сеймиком. Воєводство включає кілька повітів і є основною структурою адміністративного поділу. Воєводство не має повноважень контролювати органи місцевого самоврядування гмін та повітів, забезпечуючи тим самим автономію цих рівнів [22. с. 73]

2 .Повіт – це рівень адміністративного поділу, що об'єднує кілька гмін. У кожному повіті існує рада, яка здійснює законодавчі функції, та правління повіту, що виконує виконавчі функції. Староста, який є головою правління повіту, обирається членами ради повіту. Повіт виконує різноманітні функції,

зокрема в галузях соціальної допомоги, видачі дозволів на працевлаштування іноземців, управління громадським транспортом і відновлення після природних катастроф [23]

3 .Гміна – це найменша адміністративна одиниця в Польщі. Гміни можуть бути містами або сільськими територіями і виконують завдання, пов'язані з місцевим управлінням і наданням послуг для населення. [22. с. 74]

Представницький орган гміни – рада, а виконавчий – вїйт. Гміна є ключовою частиною місцевого самоврядування, представляючи собою самоврядну спільноту людей, які проживають на певній території. Ця спільнота наділена широкими повноваженнями у вирішенні місцевих питань. Основним завданням гміни є забезпечення потреб мешканців, зокрема громадського порядку, надання комунальних послуг та підтримка освітнього процесу. Гміни можуть створювати комунальні установи та укласти договори з урядовими та неурядовими організаціями.

Гміни в Польщі поділяються за чисельністю населення на сільські, селищно-міські та міські. У сільських гмінах владу здійснює вїйт, в селищно-міських – бурмістр, а в міських гмінах з населенням понад 200 тисяч осіб – президент. Загалом у Польщі налічується близько 1566 сільських гмін, 608 селищно-міських і 305 міських гмін, а також 66 міст, які мають права повіту. Вибори вїйта відбуваються шляхом таємного голосування на термін у чотири роки. Вїйт не може займати інші посади, такі як депутат, сенатор, воєвода чи працівник адміністрації гміни. Він також може бути звільнений від виконання своїх обов'язків, наприклад, через хворобу. [19. с. 45]

До владної структури гміни також входить рада гмін, кількість членів якої залежить від чисельності населення. Наприклад, у гмінах до 20 000 жителів рада складається з 15 членів, у гмінах до 50 000 жителів – з 21 члена, а в гмінах до 100 000 жителів – з 23 членів. Головним чинником, що забезпечує автономію гміни, є фінансові ресурси, зокрема податки на сільськогосподарську діяльність, рухоме та нерухоме майно, а також доходи з підприємницької діяльності. На відміну від України, польська система місцевого самоврядування має більш

розвинену структуру фінансово-господарських та управлінських можливостей.
[19. с. 46]

Виконавчим органом повіту є староста, який призначається радою та очолює повітову адміністрацію. Староста відповідає за виконання рішень ради, управління місцевими ресурсами та координацію діяльності різних установ у межах повіту. Основні функції повіту включають управління системою охорони здоров'я, освіти, транспорту та соціальної допомоги. Крім того, повіт здійснює нагляд за дотриманням законодавства на своїй території та координує співпрацю між гмінами, що входять до його складу. Повіт також має право створювати різні комунальні установи, укладати договори з іншими органами влади та організаціями, що дозволяє йому ефективно вирішувати питання місцевого значення. Таким чином, повіти відіграють важливу роль у забезпеченні потреб громадян та підтримці розвитку регіону. [20. с. 77]

Воєводства в Польщі є найбільшими адміністративними одиницями та важливими елементами державного управління. Вони мають подвійний характер управління: з одного боку, це органи державної влади, а з іншого — територіальні самоврядні одиниці.

Головною особою в державному управлінні воєводством є воєвода, який призначається урядом та представляє Раду міністрів на місцевому рівні. Воєвода відповідає за виконання завдань загальнодержавного значення на території воєводства та контролює діяльність місцевих органів самоврядування.

З іншого боку, самоврядну роль у воєводстві виконує маршал, який очолює виконавчий орган воєводства — маршалківську раду. Ця посада є виборною, і маршал обирається з числа членів воєводської ради, яка є представницьким органом. Маршал керує місцевими питаннями та представляє воєводство на зовнішньому рівні. Він також відповідає за реалізацію політики розвитку регіону та управління ресурсами воєводства. [18. с. 33]

Тому, у воєводствах Польщі існує розподіл влади між державним та самоврядним управлінням, що забезпечує ефективну взаємодію між центральними органами влади та місцевими громадами.

Воєвода в Польщі має право відсторонити та ініціювати перевибори органів місцевого самоврядування, якщо ті порушують чинне законодавство. Це відбувається на підставі чутко визначених законодавчих норм, закріплених у нормативно-правових актах. Для забезпечення ефективної роботи місцевих органів самоврядування, в Польщі існує система нагляду, яка стежить за законністю їх діяльності. Особливість політичної системи Польщі полягає в тому, що кожна частина самоврядної структури виконує свої функції, доповнюючи інші частини системи. Це дозволяє чітко розподілити обов'язки та уникнути конфліктів. Законодавчі принципи, закріплені в статутах, чітко визначають функції кожного органу самоврядування, що сприяло успішному проведенню реформи децентралізації в Польщі. [20. с. 38]

Україна також зробила значні кроки в напрямку децентралізації та розвитку інституту місцевого самоврядування. Починаючи з 2014 року, після прийняття закону про запровадження децентралізації, країна взяла курс на реформування адміністративно-територіального устрою. На основі Європейської Хартії місцевого самоврядування та досвіду країн Європейського Союзу Україна поступово формує ефективну систему місцевого управління.

За дев'ять років реформ було створено 1070 об'єднаних територіальних громад (ОТГ) шляхом об'єднання 4882 менших громад. Це охопило майже 47% території України, а понад 70% населення тепер проживає в ОТГ та містах обласного значення. [21. с. 34]

Прийняття Закону України від 16 квітня 2020 року № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» закріпило адміністративну реформу, встановивши адміністративні центри та затвердивши території 1470 спроможних громад, на базі яких були проведені місцеві вибори у 2020 році. [21. с. 35]

Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва, громади отримали змогу об'єднувати ресурси для реалізації спільних проєктів. На сьогодні 1354 громади уклали 604 договори про співпрацю. Це сприяло більш

ефективному використанню ресурсів і підвищенню якості місцевого управління.
[21. с. 36]

Протягом дев'яти років реформи було скорочено кількість територіальних громад з 11250 до 1470, а кількість районів зменшилась з 490 до 136. Ці зміни забезпечили укрупнення територіальних одиниць, що дозволило більш ефективно розподіляти ресурси та поліпшувати управління на місцевому рівні. [21. с. 37]

Вивчення позитивного досвіду Польщі є важливим для України, оскільки підтверджує доцільність децентралізації та наближення органів, що надають публічні послуги, до громадян. Управління гміною в Польщі більше нагадує управління підприємством, а не бюрократичну адміністративну діяльність, що дозволяє ефективно вирішувати поточні питання. Дослідження європейського досвіду показує, що реформа децентралізації є складним процесом, спрямованим на побудову демократичної, правової та соціально сильної держави. Територіальні громади отримують можливість вирішувати локальні проблеми ефективніше, створюючи гнучку управлінську систему. Це дозволяє місцевим громадам підтримувати ініціативи громадян і сприяє закріпленню демократичних цінностей на законодавчому рівні. Реалізація принципів місцевого самоврядування вимагає реорганізації влади на демократичних засадах, що передбачає зміну моделі місцевого управління. Основною метою є проведення реальної децентралізації влади.

Однак, аналізуючи ситуацію в Україні, можна сказати, що цього поки не вдалося досягти в повному обсязі. Це пов'язано з тим, що в Україні продовжують домінувати політичні, правові та психологічні стереотипи командно-адміністративного управління, які заважають ефективній реалізації децентралізаційних реформ.

Таким чином , успішна реформа децентралізації в Україні можлива за умови врахування європейського досвіду, активної участі громадян у місцевому самоврядуванні та створення сприятливих умов для фінансової та адміністративної автономії громад. Досвід Польщі демонструє, що децентралізація сприяє зміцненню демократичних інститутів, поліпшенню

якості надання публічних послуг і підвищенню відповідальності органів місцевого самоврядування. Україна може використати ці уроки, щоб уникнути помилок і забезпечити ефективне впровадження реформ. Для цього важливо подолати існуючі політичні та адміністративні бар'єри, розвивати місцеву демократію та підвищувати участь громадян у прийнятті рішень. Це дозволить не лише підвищити ефективність управління, але й сприятиме зміцненню демократії та сталому розвитку країни.

Ще однією країною, яка успішно запровадила реформу децентралізації є Швеція. Як і багато інших європейських країн, Швеція потребувала реформування своєї адміністративної та публічної політики, що стало основою для проведення децентралізаційних заходів. Процес децентралізації в Швеції проходив у кілька етапів, під час яких було здійснено реформи, спрямовані на перерозподіл владних повноважень між центральним урядом і місцевими органами влади. [24. с. 320] Спочатку в Швеції налічувалося близько двох тисяч комун, що створювало значні труднощі у керуванні через недостатність ресурсів і складність координації діяльності. Це вимагало оптимізації адміністративного поділу, що зрештою призвело до зменшення кількості комун. Реформа, яка відбувалася поступово, дозволила зосередити ресурси на рівні місцевих органів влади, що сприяло більш ефективному управлінню та підвищенню якості наданих послуг. [25. с. 56]

Цей процес також включав перерозподіл функцій та відповідальності між державою та місцевими органами влади, що дало можливість громадам краще реагувати на потреби своїх жителів і швидше ухвалювати рішення на місцях. Зменшення кількості комун сприяло концентрації зусиль на розвитку місцевої інфраструктури та забезпеченні якісних послуг для населення. [25. с. 57]

З початку 1970-х років у Швеції відбувається поступовий перехід від системи прямої демократії до сучасної функціонально-репрезентативної моделі управління. За словами Ж. Чендлера, цей процес супроводжувався територіальними змінами, що допомогло створити більш ефективну та гнучку систему місцевого самоврядування. Досвід Швеції у децентралізації та реформуванні місцевого самоврядування був використаний і в інших країнах,

зокрема у Великобританії. Завдяки цьому Швеція змогла створити ефективну модель децентралізації, яка дозволила місцевим органам влади виконувати свої повноваження незалежно, одночасно забезпечуючи їх необхідними ресурсами. [26. с. 43]

Швеція є конституційною монархією з унітарною формою правління. Державний апарат країни має певний розподіл: приблизно 17% державних службовців працюють у центральних органах влади, 23% — на регіональному рівні, і 60% службовців задіяні у муніципальних утвореннях. Адміністративно Швеція поділена на 21 лен (регіональний рівень), кожен з яких складається з близько 290 муніципалітетів (місцевий рівень). Виконавча влада у країні належить Кабінету Міністрів, який формується парламентом, що носить назву Риксдаг. [22. с. 75]

Комуни у Швеції наділені двома типами повноважень. Перший тип охоплює повноваження, що стосуються повсякденного життя населення, а другий — це повноваження, передані з регіонального рівня, включаючи забезпечення соціального захисту, розвиток культури та вирішення комунальних питань.

Модель місцевого самоврядування в Швеції ґрунтується на принципах децентралізації та субсидіарності. Законодавство країни чітко визначає повноваження органів державної влади, тоді як всі інші питання залишаються в компетенції органів місцевого самоврядування. Це контрастує з українським підходом, де законодавство також регулює організацію діяльності органів самоврядування, включаючи їх структуру та функції . [27. с. 30]

Важливою особливістю шведської системи є велика кількість муніципальних партій. Хоча законодавчо не встановлено конкретних норм для їх діяльності, ці партії мають суттєвий вплив на функціонування місцевого самоврядування. Вибори в Швеції проводяться за пропорційною системою, що забезпечує партійне представництво на місцевому рівні .[28. с. 19]

Муніципалітети в Швеції мають право фінансувати діяльність політичних партій, що надає їм можливість впливати на політичний процес на всіх рівнях. Політичні партії, як правило, мають представництва не лише на

загальнодержавному, але й на регіональному та місцевому рівнях. Їх політичні програми зазвичай включають стратегії розвитку місцевого самоврядування, адаптовані до специфіки окремих регіонів і комун . [27. с. 32]

Основним джерелом фінансування муніципальних утворень є податки, ставки яких визначаються органами місцевого самоврядування, хоча держава встановлює їх межі. Окрім податкових надходжень, місцеве самоврядування отримує фінансування через державні субсидії та дотації, які надаються для вирівнювання фінансових показників або реалізації конкретних завдань. Інші джерела фінансування включають місцеві позики та кошти, які громадяни сплачують за послуги. З 1995 року в Швеції функціонує система фінансового вирівнювання доходів комун, що враховує різні критерії, такі як частка працюючого населення, рівень доходів, вікова структура населення та економічна активність . [28. с. 22]

Фінансове вирівнювання в Швеції є важливою складовою державної підтримки місцевого самоврядування. Система вирівнювання спрямована на забезпечення порівнянних бюджетних можливостей для різних муніципальних одиниць, що забезпечує рівний доступ до послуг для всіх мешканців, незалежно від економічного статусу конкретної території. Це дозволяє уникнути значних диспропорцій у рівні обслуговування населення, які можуть виникнути через відмінності у фінансових ресурсах муніципалітетів .

Досвід Швеції у сфері децентралізації має велике значення для України, оскільки він надає корисні уроки для подальшого розвитку цього процесу в нашій країні. Зокрема, Швеція активно підтримує Україну в реалізації реформ децентралізації. Так, з 2014 по 2017 рік реалізовувався шведський проект з підтримки децентралізації в Україні, організований асоціацією місцевих адміністрацій і регіонів Швеції. В рамках цього проекту шведський уряд виділив Україні 3,5 мільйона євро для реалізації відповідних реформ . [28. с. 24]

Підсумовуючи досвід децентралізації місцевого самоврядування у Швеції, можна відзначити, що ця країна має низку спільних рис з Україною, що робить її модель децентралізації корисною для адаптації в українських реаліях. Зокрема, Україна може перейняти досвід Швеції у сфері політичної та економічної

децентралізації. Важливим аспектом є створення представницьких органів, які функціонуватимуть на добровільних засадах, а також забезпечення активної участі нижчих рівнів влади у політичному процесі.

3.2 Вектори розвитку місцевого самоврядування в Україні

Процес реформування різних галузей є одним із найважливіших елементів політичного життя України. Водночас такі зміни часто супроводжуються численними труднощами, зокрема через брак досвіду в політиків і переважно декларативний характер нововведень. Це призводить до того, що значна кількість реформ залишається на рівні теоретичних обґрунтувань або передвиборчих обіцянок. Додатково, зміни, ініційовані попередніми урядами, часто зупиняються на півдорозі або взагалі відхиляються на користь нових політичних підходів.

Ця ситуація має певну схожість із класичними теоріями реформ, які розглядали такі мислителі, як Алексіс де Токвіль, Едмунд Берк та Джеремі Бентам. Бентам вважав, що нові закони, прийняті під час реформ, можуть призводити до втрати балансу між інтересами суспільства та держави. Алексіс де Токвіль висловлював застереження щодо того, що реформи можуть створити нерівність у суспільстві, а Берк наголошував на необхідності врахування як теоретичних, так і практичних аспектів реформування для забезпечення стабільного розвитку держави. Натомість марксистичні наполягали на радикальних змінах як єдиному ефективному способі досягнення прогресу.

У контексті сучасних політичних теорій та досліджень можна спостерігати подібні проблеми. На прикладі України та Польщі можна побачити, що подібні реформи можуть давати різні результати в країнах з однаковим рівнем розвитку. Обидві держави починали реформування з подібних стартових умов, але досягли різних результатів. Польща змогла здійснити успішну модернізацію політичної, економічної та соціальної сфер, тоді як Україна зіштовхується з численними проблемами, відстаючи за міжнародними рейтингами.

Порівнюючи процеси реформування в Україні та Польщі, важливо звернути увагу на історичні та соціокультурні відмінності між двома країнами.

Польща, маючи глибокі демократичні традиції та політичну стабільність, змогла залучити більше іноземних інвестицій і досягти стабільного розвитку. Водночас в Україні реформи часто зіштовхуються з протидією корупційних еліт і слабкими інституціями.[52. с. 29]

Незважаючи на подібний напрямок реформ, обидві країни мали різні результати у сфері залучення інвестицій. За даними Світового банку, Польща успішно залучала значні обсяги іноземних інвестицій завдяки стабільному правовому полю та проведенню реформ, тоді як Україна відставала за цим показником. Наприклад, у 2004 році Польща отримала понад 13,9 млрд доларів іноземних інвестицій, тоді як Україна — лише 1,7 млрд доларів. Ці цифри лише підкреслюють відмінності в результатах реформування між двома країнами.[20. с. 78]

На практичному рівні однією з найбільших проблем для України залишається впровадження ефективної децентралізації. У той час як Польща вже давно має добре функціонуючу систему місцевого самоврядування, що дозволяє громадам самостійно вирішувати місцеві проблеми, Україна тільки робить перші кроки у цьому напрямку. Законодавчо українська система місцевого самоврядування дозволяє громадам брати участь у вирішенні важливих питань, проте на практиці цей процес часто ускладнюється через відсутність належного фінансування та управлінських навичок на місцевому рівні.

Реформа місцевого самоврядування в Україні має стати каталізатором для якісних змін у політичній та економічній системах країни, забезпечивши більш ефективне управління ресурсами на регіональному рівні. Основна проблема полягає у тому, що багато реформ в Україні залишаються формальними й не завжди підкріплені реальними змінами у системі управління. Слабкі місцеві інститути, а також відсутність чіткого плану реалізації реформ часто стають перешкодою на шляху до успіху.

Один із ключових аспектів реформи місцевого самоврядування — це необхідність створення стійкої системи міжбюджетних відносин. Для того щоб місцеві громади могли ефективно виконувати свої функції, їм необхідно забезпечити стабільні джерела фінансування. Це передбачає, зокрема,

формування справедливої системи розподілу державних ресурсів, яка б давала громадам більше можливостей для самостійного прийняття рішень щодо розподілу фінансів.[49. с.45]

Українська реформа місцевого самоврядування також передбачає важливий компонент децентралізації. Це повинно привести до зміцнення фінансової та адміністративної незалежності місцевих органів влади, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню рівня життя громадян на місцевому рівні. Важливим є також створення умов для розвитку підприємництва на рівні громад, що дозволить залучати додаткові інвестиції та створювати нові робочі місця.

Аналізуючи реформи, що були запроваджені в Україні, можна помітити суттєві відмінності між регіонами. Так, наприклад, західні регіони демонструють значний прогрес у залученні іноземних інвестицій завдяки активній співпраці з європейськими партнерами. Водночас східні області стикаються з серйозними викликами, пов'язаними з військовими діями та політичною нестабільністю, що суттєво ускладнює впровадження реформ. Проте саме регіональні особливості стають ключовим фактором успішності або невдачі реформ, оскільки кожен регіон має свої власні специфічні проблеми й потребує індивідуального підходу.

Якщо розглядати порівняння з Польщею, варто зазначити, що польська реформа місцевого самоврядування стала не лише прикладом для наслідування, але й втіленням принципів субсидіарності, що базується на передачі повноважень до найнижчого рівня влади, який здатен ефективно вирішувати відповідні питання. Польща також продемонструвала успішну інтеграцію європейських стандартів у свої правові та економічні системи. Це дозволило польським громадам не лише брати активну участь у розподілі ресурсів, але й ефективно управляти фінансами на місцях.

На відміну від Польщі, де реформування місцевого самоврядування стало частиною системної модернізації країни, Україна стикається з низкою проблем на шляху до успішного завершення реформи. Зокрема, відсутність належного контролю за виконанням реформ, корупційні схеми на місцевому рівні, а також низька спроможність багатьох громад самостійно забезпечувати фінансову незалежність негативно впливають на хід реформ..[1]

Важливою складовою успішності реформ є також навчання та підвищення кваліфікації місцевих управлінців. У Польщі цей аспект був одним із пріоритетів, що дозволило ефективніше управляти змінами на місцевому рівні. В Україні ж наявний дефіцит кваліфікованих кадрів, які могли б здійснювати управління громадами згідно з новими стандартами. Підвищення рівня професіоналізму місцевих кадрів є необхідною умовою для подальшого успіху реформи.

Таким чином, реформа місцевого самоврядування в Україні потребує комплексного підходу, що включає не лише юридичні зміни, але й суттєві інституційні перетворення, які дозволять зробити громади справжніми суб'єктами управління. Лише за таких умов можливе створення стійкої та ефективної системи місцевого самоврядування, яка сприятиме стабільному розвитку регіонів і країни в цілому.

Висновок до 3 розділу :

Процес реформування місцевого самоврядування в Україні спирається на адаптацію найкращих міжнародних практик, зокрема тих, які успішно застосовуються в таких країнах, як Польща та Швеція. Вивчення цих прикладів дозволяє Україні не лише втілювати інноваційні інституційні та організаційні рішення, але й поступово вдосконалювати власну систему управління. Важливим аспектом реформ є дотримання принципу субсидіарності та забезпечення фінансової автономії громад, що сприяє підвищенню ефективності місцевого управління та залученню населення до прийняття рішень.

Викликами на цьому шляху є подальше вдосконалення правової бази, що забезпечить стабільне функціонування місцевого самоврядування, а також формування ефективної системи контролю за використанням ресурсів. Кінцевий успіх реформ залежить від створення прозорих механізмів, підтримки суспільного запиту на децентралізацію та активного залучення громадян до місцевого самоврядування, що підвищує якість прийняття рішень на місцевому рівні та сприяє розвитку компетентного управлінського складу.

Успішне реформування також вимагає підвищення рівня професійної підготовки місцевих управлінців, що дозволить забезпечити кваліфіковане управління ресурсами та розвиток громад відповідно до нових стандартів.

Залучення громадян до процесів місцевого самоврядування через механізми відкритих слухань, публічних обговорень і прямих звернень створює умови для формування прозорої системи, яка враховує потреби місцевих жителів і підвищує довіру до влади. Окрім того, необхідно удосконалювати систему фінансових стимулів для громад, що сприятиме ефективнішому використанню ресурсів на місцях і стимулюватиме розвиток місцевої економіки.

Реформа також має враховувати важливість регіональних особливостей та потреб, адже кожен регіон України має свою специфіку, яка вимагає індивідуального підходу. Наприклад, громади в економічно розвинених регіонах мають більші можливості для реалізації проєктів місцевого значення, тоді як менш забезпечені регіони потребують державної підтримки та спеціальних стимулюючих програм. Водночас, міжнародний досвід свідчить про необхідність стабільних законодавчих умов, які сприяли б розвитку місцевих громад і стали основою для формування довготривалих стратегій розвитку.

Отже, процес реформування місцевого самоврядування в Україні – це багатогранний і тривалий процес, що потребує не лише впровадження іноземного досвіду, а й розробки власної, адаптованої до українських реалій моделі. Успішна реалізація цієї реформи може створити умови для економічного зростання та покращення якості життя громадян на всіх рівнях, сприяючи утвердженню України як сучасної демократичної держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у процесі дослідження питання місцевого самоврядування як політичного інституту було детально вивчено його історичні етапи становлення, ключові принципи та основні теоретико-методологічні підходи. Зокрема, були визначені основні етапи розвитку місцевого самоврядування, починаючи з ранньосередньовічної Європи, коли відбувався поступовий перехід від феодальних форм владарювання до моделей, що передбачають участь місцевих громад у процесах управління. Містам та іншим територіальним одиницям з'являлися права на самоврядування, що ставало важливою складовою демократизації суспільства. Хартія вольностей, що змінилася на «магдебурзьке право», було важливим кроком на шляху до автономії місцевих органів влади. Це дозволяло визначити їхній правовий статус, надавало місцевим громадам певну свободу у прийнятті рішень і управлінні своїми ресурсами. Зі зміною соціально-економічних умов у 11–13 століттях розвивалися нові форми місцевого управління, що включали і організацію місцевих органів влади з виборами адміністрації, суду та інших органів, що стали основою сучасних моделей місцевого самоврядування.

Отже, підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що аналіз еволюції місцевого самоврядування в Україні в контексті західноєвропейських підходів свідчить про низку особливостей. Незважаючи на те, що місцеве самоврядування визнане як ключовий демократичний інститут, закріплений на законодавчому рівні, його сутність та взаємодія з державними структурами залишаються дискусійними питаннями серед науковців.

У європейській науковій традиції місцеве самоврядування часто розглядається як інструмент громадянського суспільства, що дозволяє жителям певних територій самостійно вирішувати важливі питання місцевого значення. Така діяльність не лише визнається державою, але й гарантується законодавчо та фінансується з державного бюджету. Однак концепція самоврядування у різних теоріях трактувалася неоднозначно, і вчені виділяють два основних підходи до її розуміння.

Перший підхід акцентує увагу на незалежності місцевого самоврядування від впливу держави. Відповідно до цієї позиції, органи місцевого самоврядування мають повну автономію, що сприяє зростанню їхньої ролі в реалізації політики на місцевому рівні. Другий підхід передбачає розгляд місцевого самоврядування як структурної складової державної системи. У цьому випадку органи самоврядування діють від імені держави, керуються її законодавством і реалізують національну політику. Водночас громадянам надається певний рівень свободи у вирішенні місцевих питань, наприклад, у використанні природних ресурсів чи інших можливостей територіальної громади.

Як показує практика функціонування місцевого управління, його діяльність нерідко пов'язана зі складними та дискусійними питаннями, які відображають інтереси як держави, так і суспільства. Основна проблема полягає в тому, що це явище досліджується представниками різних гуманітарних дисциплін, серед яких найбільший вплив мають юридичні та економічні підходи. Водночас відсутність єдиного підходу до визначення сутності місцевого управління ускладнює його розуміння і практичну реалізацію.

Жодна з наукових галузей, які аналізують місцеве самоврядування (право, політологія, соціологія, філософія, державне управління тощо), не запропонувала універсального визначення цього феномену. Часто його описують через реалізацію трьох ключових процесів, що сприяють розвитку місцевої демократії: децентралізації, деконцентрації та субсидіарності. Ці процеси створюють методологічну основу для міждисциплінарного аналізу, дозволяючи оцінювати місцеве управління як складне соціальне явище.

Однак навіть за наявності такого підходу місцеве управління в сучасній Україні залишається недостатньо розвиненим із політологічної точки зору. Його розвиток потребує подальшого вивчення та вдосконалення, щоб відповідати сучасним викликам і потребам громад.

Отже, місцеве самоврядування є багатогранним явищем, яке перебуває на перетині державних і суспільних інтересів, вимагаючи міждисциплінарного підходу для його комплексного дослідження. У сучасних умовах України воно

потребує не лише теоретичного осмислення, а й ефективного практичного впровадження, що забезпечить його стійкий розвиток та сприятиме побудові дієвого демократичного суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтузіус Й. Політика методично викладена. Київ: Видавництво політичної літератури, 1995. 472 с.
2. Андрусів І. В. Конституційне право України. Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 756 с.
3. Баймуратов М. О., Григор'єв В. А. Державна влада і місцеве самоврядування: концептуальні основи взаємодії. Київ: Юридична думка, 2008. 274 с.
4. Бакуменко В. Д. Фінансова децентралізація в контексті реформування місцевого самоврядування // Журнал «Економіка та держава». 2017. № 3. С. 37–41.
5. Бакуменко В. Д. Фінансова децентралізація в контексті реформування місцевого самоврядування // Журнал «Економіка та держава». 2017. № 5. С. 37–44.
6. Батанов О. В. Місьцеве самоврядування. Київ: Видавництво «Фенікс», 2007. 568 с.
7. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. № 1. С. 27–34.
8. Ворона П., Панченко Т. Децентралізація та місцеве самоврядування: проблеми теорії та практики. Київ: Наукова думка, 2010. 256 с.
9. Ворона П., Панченко Т. Місьцеве самоврядування в Україні: правові та організаційні засади. Київ: Юридична думка, 2010. 320 с.
10. Гірке О. Німецьке право об'єднань. Львів: Видавництво правової літератури, 1997. 520 с.
11. Гончарук Н. П. Децентралізація в країнах ЄС: уроки для України // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2019. № 4. С. 23–29.
12. Грицак І. А. Державне управління в Україні: централізація та децентралізація. Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 312 с.

13. Децентралізація влади: польський досвід і українські перспективи. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 192 с.
14. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи, 1985. 26 с.
15. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
16. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні". Відомості Верховної Ради України. 1997.
17. Закон України про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 38. С. 249.
18. Зубарев О. Політичні реформи в Україні: досвід та виклики // Сучасна політика. 2020. № 2. С. 19–24.
19. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 278 с.
20. Камінська Н. Становлення Магдебурзького права в українських містах. Львів, 2020. С. 23–36.
21. Качмарський Є. І. Пошук ефективної моделі місцевого самоврядування для України: теорія і практика // Дні науки філософського факультету – 2008: Міжнародна наукова конференція (16–17 квітня 2008 року): Матеріали доповідей та виступів. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. Ч. XI. С. 35–36.
22. Ковальчук І. Реформи в Польщі та Україні: порівняльний аналіз // Український політичний огляд. 2023. № 4. С. 50–55.
23. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
24. Костюк М. Місцеве самоврядування у Швеції: досвід і уроки для України // Вісник Національної академії управління. 2020. № 1. С. 56–61.
25. Кравченко В. В. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і перспективи // Вісник Академії муніципального управління. 2016. № 2. С. 45–52.

26. Кравченко В. В. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і перспективи // Вісник Академії муніципального управління. 2016. № 2. С. 73–79.
27. Кресіна І. О. Демократія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: Видавництво політичної літератури, 1999. 504 с.
28. Куйбіда В. Адміністративна реформа в Україні: Деконцентрація і децентралізація // Український журнал публічного управління. 2019. № 1. С. 42–48.
29. Кутовий І. А. Адміністративно-територіальний устрій Польщі: теоретичні аспекти та практичні наслідки // Науковий вісник. 2019. № 3. С. 75–80.
30. Лазаренко Т. Фінансування місцевого самоврядування в Швеції: теорія та практика // Львівський національний університет імені Івана Франка. 2019. № 2. С. 41–47.
31. Литвиненко І. Роль магдебурзького права у розвитку українського самоврядування. Київ, 2021. С. 77–89.
32. Малиновська О. Реформи в Україні та Польщі: порівняльний аналіз // Український політологічний журнал. 2021. № 3. С. 29–36.
33. Мірошник О. Інститут місцевого самоврядування у Швеції URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD105_ukr_8.pdf.
34. Носов В. Вплив козацького самоврядування на міста Лівобережної України. Харків, 2019. С. 33–48.
35. Носов В. Магдебурзьке право: вплив на розвиток місцевого самоврядування в Україні. Київ, 2018. С. 14–29.
36. Олійник Д. І. Фінансово-правові основи діяльності органів місцевого самоврядування // Журнал «Фінанси України». 2018. № 6. С. 28–34.
37. Олійник Д. І. Фінансово-правові основи діяльності органів місцевого самоврядування // Журнал «Фінанси України». 2018. № 8. С. 48–55.
38. Пахарев А. Д. Теоретичні основи місцевого самоврядування в Україні. Київ: Юридичний видавничий центр, 2005. 300 с.
39. Петренко О. В. Сучасне місцеве самоврядування в Україні. Київ: Видавництво "Наукова думка", 2010. 320 с.

40. Петренко О. Децентралізація в Польщі та Україні: уроки для України // Регіональні студії. 2022. № 1. С. 72–79.
41. Пироженко Л. О. Реформа децентралізації в Польщі: уроки для України // Вісник Національного університету «Острозька академія». Серія: Право. 2018. № 2. С. 45–50.
42. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 384 с.
43. Реформа децентралізації в Україні: виклики та перспективи / Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. Київ: Заповіт, 2019. С. 25–40.
44. Селіванов В. М. Правова система України в контексті європейських інтеграційних процесів. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. 432 с.
45. Сухенко В. В. Досвід децентралізації влади в Швеції: уроки для України // Вісник Національної академії державного управління. 2020. № 4. С. 73–80.
46. Теорія держави і права / В. В. Копейчиков, М. В. Цвік. Київ: Видавництво політичної літератури, 2002. 512 с.
47. Френкель А. Деволюція: концепція та практичні аспекти в управлінні // Вісник публічного адміністрування. 2021. № 4. С. 61–68.
48. Центр економічної стратегії України. Публікації щодо децентралізації в Польщі та Україні URL: <https://ces.org.ua>.
49. Шевченко Л. І. Порівняльний аналіз адміністративних систем Польщі та України // Журнал порівняльної політики. 2017. № 1. С. 34–40.
50. Шевченко О. Принцип субсидіарності в системі місцевого самоврядування України // Вісник публічного управління. 2020. № 2. С. 56–63.
51. Шевченко О. Принцип субсидіарності в системі місцевого самоврядування України // Вісник публічного управління. 2020. № 2. С. 62–68.

52. Шевчук В. Реформування місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи // Вісник Київського національного університету. 2021. № 5. С. 30–35.

53. Шемшученко Ю. С. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми правового забезпечення. Київ: Юридична думка, 2002. 324 с.

